

**T.C.
BİLECİK ŐEH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRK BANKACILIK SEKTÖRÜNDE TARIMSAL FİNANSMAN
UYGULAMALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Dilek ESENKAR

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Resül Yazıcı**

**Bilecik, 2019
10126529**

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS TEZ SAVUNMA SINAVI
JÜRİ ONAY FORMU

BŞEÜ-KAYSİS Belge No	DFR-172
İlk Yayın Tarihi/Sayısı	03.01.2017 / 28
Revizyon Tarihi	
Revizyon No'su	00
Toplam Sayfa	1

Öğrencinin Adı Soyadı: Dilek EDENKAR
Anabilim Dalı : İKTİSADİ
Programı : Tezli Yüksek Lisans
Tez Danışmanı : Dr. Öğr. Üyesi Resul YAZICI
Tezin Özgün Adı : Türk Bankacılık Sektöründe Tarımsal Finansman Uygulamaları
Tezin İngilizce Adı. :

Tez Savunma Sınavı Tarihi: 28 / 12 / 2018

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışması ilgili EYK kararıyla oluşturulan jüri tarafından OY BİRLİĞİ /OY ÇOKLUĞU ile İKTİSADİ Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Resul YAZICI

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Serkan VARSAK

Üye: Dr. Öğr. Üyesi Huseyin Önder

Üye:

Üye:

İmza

Resul Yazıcı
Serkan Varsak
Huseyin Önder

ONAY

Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun / / 20..... tarih ve/..... sayılı kararı.

İMZA/MÜHÜR

ÖZET

Tarım sektörü stratejik bir öneme sahiptir. Bu stratejik önem, insanoğlunun beslenme ihtiyacını, girdilerini karşılayan faaliyetleri icra etmesinden kaynaklanmaktadır. Tarım ve gıda kesiminde yaşanan teknolojik gelişmelerle, artan dünya nüfusunun gıda ihtiyacı karşılanmak istense de karşılanamamakta ve karşılanamayacağı beklenmektedir. Bu durum da tarımı, dünya ekonomilerinin gözünde korunmaya ve desteklenmeye ihtiyaç duyulan bir sektör konumuna getirmiştir.

Son yılların en önemli gündem konularından olan gıda güvenliğinin sağlanması için tarım sektörünün gelişimi ve büyümesi önem kazanmaktadır. Bu sektörün büyümesinin önündeki en büyük engellerden biri, sektörden gelir elde edebilmek için hasat döneminin beklenmesinden kaynaklanan finansman eksikliğidir. Ekonomiler çeşitli yöntemlerle tarımsal finansman eksikliğini gidermeye çalışmaktadırlar. Türkiye’de ise tarımsal finansman yöntemleri yetersiz olmakla birlikte kaynaklarına göre de farklılık göstermektedir. Türkiye’de tarımsal finansman kaynakları; devletin sağlamış olduğu teşvik ve hibeler, uluslararası kurum ve kuruluşların sağlamış oldukları tarımsal hibeler, tarım sigortaları, tarım borsalarından sağlanan varantlar, factoring işlemleri vb. finansal yöntemlerdir. Tarımda dış kaynak denilince akla ilk gelen yöntemlerden biri de tarımsal kredilerdir. Tarımsal krediler diğer birçok ülkede bankacılık işlemlerinde ticari kredilerle aynı şekilde görülerek yorumlanmış olsa da Türk bankacılık sektöründe tarım bankacılığı başlığı altında ele alınmaktadır.

Türkiye’de tarımsal kredi denilince akla ilk gelen banka Ziraat Bankası olsa da son yıllarda tarımsal bankacılıkla özdeşleşen diğer bir banka ise Denizbank’tır. Bu bankanın tarımsal bankacılık faaliyetleriyle birlikte yapmış olduğu yenilikler onu tarım bankacılığında bir marka haline getirmiştir. Diğer özel bankaların da bu alana ilgisi son dönemde artmaya başlamış ve tarımsal bankacılık faaliyetlerindeki çoğalma, tarımsal finansmanda yeni yöntemlerin gelişmesine ve tarım sektörünün finansman eksikliğinin çözülmesi yolunda önemli adımlar atılmasına katkıda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarım Sektörü, Tarımsal Finansman, Türk Bankacılık Sektörü, Tarımsal Kredi, Tarımsal Bankacılık.

ABSTRACT

The agricultural sector has a strategic importance for the nutritional needs of mankind. With the technological developments in the agriculture and food sector, due to meet the food needs of growing world population could not be met and are expected not to be met. In this case the agricultural sector is brought to the position of protected and supported needs in the eyes of the world economy.

The most important topic of recent years to ensure the safety of the food-development and growth of the agriculture sector is becoming increasingly important. One of the biggest obstacles in front of the industry's growth, comes from in order to obtain income by harvesting period lack of financial problem. Economies are working to resolve agricultural financial in various ways in Turkey, although the methods are inadequate in agricultural financing according to sources shows difference in Turkey sources of agricultural finance are incentives and grants provided by the state, agricultural grants by international institutions and organizations agricultural insurance warrants factoring by agricultural commodity Exchange one of the first ways that comes to mind in agriculture is agricultural credits. Agricultural credits are seen in the same way in many other countries as commercial credits but in Turkey it is addressed under the heading of agricultural banking.

Even though the first thing that comes to mind for agricultural credit in Turkey is Ziraat Bank recently this situation becomes to embody with Denizbank. Denizbank's agricultural banking innovations brought it self to a mark. Therefore other private banks also started to interested in this area and the increase in agricultural banking activities provides new solutions for agricultural financing.

Key Words: The Agricultural sector, Agricultural Finance, Turkey's Banking sector, Agricultural Credit, Agricultural Banking.

TMO	: Toprak Mahsulleri Ofisi
TRUP	: Tarım Reformu Uygulama Projesi
TSKB	: Tarım Satış Kooperatifleri Birlikleri
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRKVET	: Türk Veteriner Bilgi Sistemi
YEMSAN	: Yem Sanayi
VOB	: Vadeli Opsiyon Borsaları

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1: Türkiye’de GSYİH, Tarımın GSYİH İÇindeki Payı ve Gelişimi.....	39
Tablo 2.1: ABD, AB, Meksika ve Türkiye’de DGD Uygulamaları.....	47
Tablo 2.2: Dünya Borsalarında İşlem Gören Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsalarının Sayıları (Milyon Adet) (2015).....	57
Tablo 2.3: Dünya Borsalarında Tarım ve Diğer Emtialar Üzerinde Yapılan Vadeli İşlem Opsiyon Sözleşmelerinin Sayıları (Milyon Adet) (2015).....	57
Tablo 2.4: Farklı Ülkelerde Tarım Sigorta Sistemlerinin Uygulamaları (2007).....	60
Tablo 2.5: Tarımsal Destekleme Bütçesinin Dağılımı (Cari Fiyatlarla, Milyon TL)....	67
Tablo 2.6: Buğday- Arpa Üretim Miktarı ve Ekilen Arazi Miktarı.....	68
Tablo 2.7: Tarım Destekleme Bütçesinin Dağılımı (2015-2017).....	70
Tablo 2.8: Tarım ve GSYİH.....	72
Tablo 2.9: IPA I Çerçevesinde 2007-2013 Döneminde Türkiye Mali Yardım Miktarı (Milyon Avro).....	75
Tablo 2.10: IPA II Çerçevesinde 2014-2020 Döneminde Türkiye Mali Yardım Miktarı (Milyon Avro)	75
Tablo 2.11: Bankacılık Sektöründe Kredi Hacmi ve Tarımsal Krediler.....	83
Tablo 2.12: Bankaların Tarımsal Kredi İstatistikleri.....	83
Tablo 3.1: Türkiye’de Tarımsal İşletmelerin Genel Yapısı.....	91
Tablo 3.2: Tarımsal Kredi Çeşitleri.....	93
Tablo 3.3: Vakıfbank Tarım Bankacılık Ürünleri.....	103
Tablo 3.4: Seçilmiş Sektörlerin Toplam Krediler İÇindeki Payı.....	104
Tablo 3.5: Anadolubank’ın Tarımsal Kredileri.....	115

üretimindeki verimi arttırmış olsa da günümüzde gıda güvenliği dünya ekonomilerinin gözünde giderek önemi artan bir başlık olarak gözlemlenmektedir.

Dünya ekonomilerinin, kriz, istikrarsızlık, işsizlik, enflasyon, dış borç, büyüme gibi birçok ana ekonomik sorunun yanında artık gıda güvenliği başlığını da tartışmaya başladıkları görülmektedir. Gıda güvenliği son dönemin en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Bunun en önemli sebebi artan dünya nüfusuna rağmen tarım sektöründe gerçekleşen yetersiz üretim olarak gösterilebilir. Artan gıda ihtiyacına rağmen gıda üretiminin yeterli oranda olmayışı ülkelerde gıda güvenliği endişelerini arttırdığı görülmektedir. Bu durum da, tarım sektörüne, diğerlerine oranla daha fazla önem verilmesine yol açmıştır. Türkiye'nin de son dönemlerde ikinci plana attığı tarımın stratejik önemini kavramış ve bu yönde adımlar atmaya başladığı görülmektedir.

Tarımsal gelişimini tamamlayamayan Türkiye, 1980'lere kadar tarım ülkesi olarak adlandırılrsa da, 1980 liberalizasyon hareketiyle birlikte tarımsal gelişim yerine sanayiye önem verilmesi ve tarımsal dış ticarete Türkiye aleyhine artış yaşanması, Türkiye'de tarımın gelişmesine engel olan durumlar olarak görülebilir. 2000'li yıllarda, değişen dünya konjonktürü ile artan gıda güvenliği endişelerinin, Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz ve sonrasında değişen ekonomik yaklaşımlar, Türk tarım sektörünün dönüşüm yaşamasını sağladığı görülmektedir. Türkiye'de son yıllarda tarımsal gelişim adına birçok hamlenin yapıldığı, birçok projenin hazırlandığı, birçok devlet desteklemesinin bu sektöre aktarıldığı ancak hala tarımda istenilen düzeyde bir gelişmenin sağlanamadığı görülmektedir.

Yıllarca tarımsal politikalar ile Türk tarımının örtüşmemesi, desteklemelerin doğru şekilde tarım sektörüne enjekte edilmemesi sonucunda, tarımdaki istenilen büyümenin sağlanamadığı görülmektedir. Türkiye'de, tarıma yıllarca devlet tarafından çeşitli yollarla (fark ödemeleri, devlet alımları, sübvansiyonlu krediler, DGD, girdi teşvikleri vb.) kaynak aktarımının yapıldığı görülmektedir. Aktarılan bu kaynakların, gerek tarım sektörünün yapısından kaynaklanan sebepler gerek Türk tarımının yapısal sorunları nedeniyle ya da aktarılan kaynakların piyasaya doğru zaman ve yöntemle aktarılamaması sonucunda tarım sektöründen beklenen büyümenin sağlanamadığı görülmektedir. Son yıllarda, tarım sektörünün öneminin anlaşılmasıyla, tarım sektörüne aktarılan kaynak oranının arttığı ve sektöre yönelik yeni projeler geliştirilmeye başlandığı

gözünde güvensiz bir sektör olarak görülmesi ve kredilerde geri dönüşün olmayacağı düşüncesinin bankalarda yer edinmiş olması görülebilir. 2000 yılından sonra yaşanan dönüşümün, bankalarda yeni pazar arayışları doğurduğu ve bu dönemde tarım sektöründe de yaşanan dönüşümün tarımda dış kaynak arayışını arttırdığı gözlemlenmektedir. Yaşanan tüm bu gelişmelerin ise son dönemde adından sıkça bahsedilen, yeni bir sektörü doğurduğu görülmektedir. Tarımsal bankacılık ya da tarımsal kredi sistemi, günümüzde Türkiye’de bankaların en gözde pazar alanı olarak faaliyet gösterdiği görülmektedir. Yıllarca tarıma kaynak aktarmaktan çekinen özel bankaların, artık tarıma kredi vermek için birbirleri ile rekabet eder hale geldiği görülmektedir. Tarımsal bankacılık sisteminin en gözde özel bankası ise, Denizbank olarak görülmektedir. Denizbank’ın tarımsal bankacılık sektöründe özel bankalar içinde lider pozisyonda olduğu, artık bu alanda bir marka haline geldiği görülmektedir.

2000’li yıllarda Tarışbank’ın satılarak, Denizbank’ın finans sistemine girmesi ve kendisine büyümesi için tarım sektörünü seçmesi, özel bankaların tarımsal bankacılık alanında attıkları ilk adım olarak görülebilir. Tarım, Denizbank’ın büyüme adına seçtiği bir sektör olmuş ve bu alanda yaptıkları ve süreç içerisinde markalaşması diğer bankalarında bu sektöre girmesinde ilham kaynağı olmasının sebebi olarak görülebilir. Tarımsal bankacılık hem bankalar için hem de tarım sektörü için yeni bir kan görülmektedir. Rekabetin az olduğu tarımsal kredi sisteminde artık rekabet kavramının ve inovasyon hareketlerinin oluşmaya başladığı görülmektedir. Sistemdeki bu hareketlilik, üretici ya da çiftçinin kendisine en uygun krediyi bulma ve seçme şansını artırabilecektir.

Türk tarım sektörünün yapısal sorunlarının, tarımsal finansman ihtiyacının ve bankaların tarımsal finansmandaki yeri ve öneminin verileceği tezimin birinci bölümünde, genel olarak dünyada ve Türkiye’de tarım sektörünün önemi ve gelişim süreci incelenecektir. İkinci bölümünde, tarımsal finansman yöntemlerinin özellikleri ve gelişimi Türkiye’de uygulamalarını da içerecek şekilde verilecektir. Son bölümde, Türkiye’de tarımın finansmanında bankaların ve ürünlerinin gelişimi, sektördeki lider banka uygulamaları dikkate alınarak verilecektir.

Bunun sonucu olarak da bu dönemde tarımsal kredi kuruluşları, arazi bankaları ve kooperatifler gibi kuruluşlar başlıca kredi kaynakları olmuştur(Arslan, Ergün, 2012:121).

Bu dönemde özellikle bankacılık sistemi tarıma sermaye sağlayarak ekonominin gelişmesinde katkı sağlamıştır. Tarımsal üretimden çekilen senyörler ise kentlerde ticarete yönelmişlerdir. Bununla beraber teknolojik gelişmeler sonucunda dünyada tarımla uğraşan nüfusu azalmış ve ticaret ekonomisi gelişmiştir (Arslan, Ergün, 2012:125). Buda burjuvaziye doğurmuştur.

1.1.2. Sanayi Devrimi

1750-1850 yılları arasındaki dönemde dünya ekonomisi büyük ve yapısal bir dönüşüm yaşamış ve bu döneme sanayi devrimi denmiştir. Sanayi devrimi liberalizmin oluşmasını sağlayacak olan yapısal ve düşünsel değişimlerin paralelinde gelişmiştir. Sanayi devrimi ile burjuvazi önem kazanacak ve ekonomik yapılarada liberalizmin sloganı olan “laissez faire” yerleştirecektir (Çetin, 2002:88).

Sanayi devriminin en önemli özelliği ise; yeni teknolojilerle buhar makinesi gibi enerji kaynaklarının kullanılmasıyla birlikte yaşanan hızlı büyüme olmuştur. Kitlesele üretimin yaygınlaşması makineli üretime geçilmesine neden olmuş ve tarım sektörü bu süreçten fazlasıyla etkilenmiştir. Bu süreçte artan nüfus tarım ürünleri talebini artırmış, artan talebi karşılamak için küçük meta üretimleri yerine ticari amaçlı tarıma geçilmiştir (Tokuroğlu, Ersoy, 2015:255).

Ticari tarıma geçiş büyük çiftliklerin kurulmasına neden olmuştur, çünkü küçük arazide tarım yapmak yeterince karlı değildir. Topraklarını kaybeden köylüler ise vasıfsız işçilere dönüşmüştür. Sanayi devrimi sonucu köy cazibesini yitirirken, kent daha cazip bir hal almıştır. Bu da köyden kente göç hareketlerini artırmıştır. Yani emeğin vasıf değiştirerek tarım işçiliğinden fabrika işçiliğine doğru dönüşüm yaşamasına neden olmuştur (Ergün, Arslan, 2012:119).

Sanayi devrimi sadece 1750-1850 yılları arasını kapsamamış bu tarihin ötesindeki ekonomik değişimlerinde temeli olmuştur. Tarım sektörü bu devrimle önemini yitirmiş, ekonomiler daha yüksek kar marjı sağlayan sanayi sektörüne yönelmiştir. Bu da zamanla tarım arazilerinin sanayi için kullanılmasına neden olmuştur. Bu süreçte ülkeler tahıl ithalatçısı haline gelmişlerdir. Bu durum ise Lester R.

ortadan kalkacağı gibi düşüncelerle tarım ve gıda sistemi üzerinde çok uluslu şirketlerin kontrolü sağlanmıştır. Yeşil devrim diye adlandırılan bu oluşum, dünyada tarımsal üretim anlayışının değişmesine ve dünya tarım ekonomi dengelerinin değişmesine sebep olmuştur (Hanoğlu, 2015:387).

Yeşil devrim sonrasında birim alandan alınan verimin fazla olması AB ve ABD’de üretim fazlalıklarının oluşmasına neden olmuştur. Bu ülkelerde oluşan arz fazlası tarım ve gıda ürünlerinin ülke içinde değer kaybetmesine sebep olmuştur. AB ve ABD bu süreçte politika değişiklikleri yapmış üretim kısıtlayıcı tedbirlere yönelmiştir. Ancak bu tedbirlerde yeterli olmayınca kendilerine yeni Pazar bulabilmek amacıyla tarım ürünleri üzerindeki ithalat kısıtlayıcı tedbirlerin kaldırılması için çalışmalara başlanmışlardır. GATT’ın Uruguay turu bunun göstergesidir.

20. yüzyıl sonları ve 21. Yüzyıl ise yeni tarım tekniklerinin ve üreticiler için de yeni seçeneklerin olduğu bir dönemdir. Bu yüzden tarım sektörü, verimlilik ve kullanılan teknoloji açısından ülkelere göre değişiklik göstermektedir. Gelişmekte olan ülkeler tarım ülkesi olarak adlandırılmalarına ve ekonomileri içinde tarımın sektörünün payının yüksek gözükmesine rağmen, verimlilikleri gelişmiş ülkelere daha azdır. ABD ve AB gibi gelişmiş ülkelere tarım sektöründen alınan verime buna bağlı olarak gelir, diğer birçok ülkeden daha yüksektir. Bu durumun sebepleri ise, tarım sektörünün diğer ülkelere göre daha fazla desteklenmesi ve korunması, girdi kullanımının en uygun miktarlarda olması, Ar-Ge faaliyetlerine önem verilmesi ve modern tarım tekniklerinin kullanılması olarak ortaya konulmaktadır (Yılmaz, 2008:36). ABD ve AB’de uygulanan hassas tarım yöntemlerinde kullanılan robotlar sayesinde hem işgücünden tasarruf sağlanarak hem de yararlanan sistemin teknolojik boyutunun ürünün ihtiyaçlarını tespit etmesiyle fazla su, gübre, ilaç gibi girdilerin kullanılmasını önleyerek ürünün maliyetlerini düşürmektedir. Bu durumda tarım sektöründen daha fazla getiri sağlanmasına neden olmaktadır.

20.yy sonları ve 21. yy başları dünya sosyo-ekonomik anlamda yeni bir kavramla karşı karşıya kalmıştır. Küreselleşme olarak adlandırılan bu kavram yeşil devrim, gümrük birliği ve GATT gibi gelişmeler sonucunda ortaya çıkmıştır (Yılmaz, 2008:38). Küreselleşmenin sonucunda, dünyada tarım alanında iki farklı görüş ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki birim alandan alınan verimi artırmak için kullanılan tarımsal

biyoteknoloji ürünü olan Genetiği Değiştirilmiş Organizmalardır (GDO). Bir diğer görüş ise tarımda sürdürülebilme amaçlayan organik tarımdır.

Tarımsal biyoteknoloji ile hızla artan dünya nüfusunun gıda ihtiyacının karşılanacağı öngörülmüştür. Tarımsal biyoteknoloji ile ilk olarak ürün verimini arttırmak, zararlılar ile mücadele hedeflenmiştir. Bunun sonucunda ise tarımsal üretiminin artacağı ve dünyadaki açlık sorununun azalacağı savunulmuştur (Aydın, 2012:56). Tarımda Çokuluslu şirketler tarafından verimi artırmak için en çok tercih edilen modern biyoteknoloji ürünü GDO'lardır (Hanoğlu, 2015:387).

Tarım sektöründe son dönemin en fazla tercih edilen ürünlerinden biri olan organik tarımın, en güzel örneklerinden biri Küba'nın tarım sistemidir. Küba'da organik tarım yapmanın sebebi farklı olsa da, Küba'nın tarımdaki başarısının nedenleri kentsel tarımı sistemi ve tarımsal sübvansiyonlardır. Küba 1980'den beri kent tarım sistemini uygulamaktadır. Bu sistemde kentlerde birkaç metre kareden birkaç hektara kadar büyük olabilen bahçeler toplu ya da bireysel olarak işlenmektedir. Bu bahçeler devlet sahipliğindedir. Ekilecek ürünler ise işleyenlerin tüketim tercihlerine göre belirlenir. Bu bahçeler sayesinde Küba'da sağlıklı ve düşük maliyetli gıda üretiliyor (Yiğit, Güner ve Subaşı, 2007:11).

Küreselleşme ve finansal gelişmelere bağlı olarak tarımsal finansmanda da gelişmeler yaşanmıştır. Tarım sigorta şirketleri ve tarımsal kooperatifler gelişmiş ülkelerde daha güçlü organizasyonlara dönüşürken, gelişmekte olan ülkelerde ise kendilerine yer edinmeyi başarmışlardır. Ayrıca ülkelerde leasing ve factoring gibi farklı finansal yöntemlerde tarım sektöründe kullanılmaya başlanmıştır. Ayrıca uluslararası finansal piyasaların kurulmasıyla yatırımcılar farklı ülkelerdeki farklı enstrümanlardan faydalanabilme şansı bulmuşlardır. Uluslararası piyasalarda işlem yapan aracı kurumlar Futures (opsiyon) sözleşmeleri, Forward (vadeli işlemler) araçlarını kullanarak tarımsal ürünler içinde küresel finansal piyasalarda işlem yapabilmektedirler (Yılmaz, 2008:13)

1.2. TÜRKİYEDE TARIM SEKTÖRÜNÜN ÖNEMİ ve GELİŞİM SÜRECİ

Türkiye'de tarım sektörü, tarih boyunca öncelikle sanayi olmak üzere, diğer sektörlerin de itici gücü olmuştur. Tarımın Türkiye ekonomisindeki önemi nispi olarak azalmış olsa da, ülkemizin gıda ihtiyacını gidermesi, sanayi sektörüne hammadde

temini, ihracat ve oluşturduğu istihdam olanakları açısından hâlâ Türkiye için büyük bir önem arz etmektedir. Türkiye’de tarım sektörünün ekonomi içindeki payının giderek azalması, sanayi ve hizmet sektörlerinde gelişmeye daha çok önem verilmesinin bir sonucudur (Yeğenağa, 2009:11).

1.2.1. Cumhuriyet Öncesi Türk Tarım Sektörü

Uzun bir dönem dünya tarihinde önemli bir yeri olan Osmanlı İmparatorluğu’nda ekonomi, tarıma dayalı bir yapıdadır ve nüfusun yaklaşık %90’ıgeçimini tarımdan sağlamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nda döneminin en önemli tarımsal ürünü tahıldır. Bununla beraber pirinç, pamuk, kendir, kenevir, tütün, bağcılık, sebze ve meyve üretimi ile koyunculuk da Osmanlı devletinde önemli tarımsal faaliyetler arasındaydı. Bu dönemde ithalatı ise ilk olarak tohum alanında 1913 yılında şeker pancarı tohumları ile başlamıştır (Doğan, Arslan ve Berkman, 2015:33).

Osmanlı devletinde ekonomik faaliyetlerin çoğu devletin kontrolündedir. Toprağın mülkiyet hakkının devlete ait olduğu gibi tarım da tamamen devlet kontrolü ile yapılmaktadır. Duraklama döneminde tımar sisteminin bozulması sonucu, devlet adına vergi toplama yetkisi mültezim denilen kişilere verilmiştir. Zamanla mültezimler tarımın gelişmesini engelleyen bir unsur haline gelmiştir. Gerileme dönemine gelindiğinde ise tımar sistemi Tazminat Fermanı (1839) ile kaldırılmıştır. Tanzimat döneminde özel mülkiyet kavramının gelişmesiyle büyük çiftliklerde bu dönemde oluşmuştur. Aynı zamanda bu dönemde miras yolu ile topraklar parçalanarak küçülmüştür (Aydın, 2012:17).

Osmanlı devletinde ilk tarımsal finans hareketi, 1863 yılında şimdi Sırbistan sınırları içerisinde olan ve o dönemde Mithat paşa’nın valiliğini yaptığı Niş şehrinin Pirot kasabasında Mithat paşa tarafından kurulan“Memleket Sandıklarıdır”. Memleket Sandıklarının temel amacı, çiftçilerin sermaye açığını azaltmak için kredi sağlamaktır. Mithat Paşa, 29 maddeden oluşan Memleket Sandıkları Nizamnamesi ile üretim ve kredi kooperatifçiliğini birleştirmiş buna ek olarak devlete ait kullanılmayan araziler çiftçiler tarafından ekilmiş ve buradan elde edilen ürünler satılarak elde edilen kazanç memleket sandıklarına sermaye oluşturmuş ve kredi olarak bazı şartlarda çiftçilere geri verilmiştir. Fakat bu oluşum, sermayenin düzenli toplanamaması ve borçların geri

enflasyonunu durdurabilmek amacıyla Milli Koruma Kanunu çıkartılmış ancak bu kanunda enflasyondaki artışı durdurulamamıştır(Aydın, 2012. 18)

Bu dönemdeki tarımsal kalkınma hamlelerine baktığımızda; 1943 yılında Zirai Donatım Kurumu kurulmuş, bu kurum ile çiftçilerin makine gübre gibi modern girdi ihtiyaçları uygun fiyatlarla karşılanmak istenmiştir. Ayrıca uzun zamandır gündemde olan çiftçiyi topraklandırma yine bu dönemde 1945 yılında çıkarılan 4753 sayılı “Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu” ile uygulamaya konulmuştur. Kanun büyük toprak sahiplerinin siyasal etkinliğini kırmayı hedeflerken diğer yandan da bu dönem düşüş yaşanan tarımsal üretimi artırmak amacıyla kullanılmayan ancak tarıma elverişli devlet arazilerinin değerlendirilmesini amaçlamıştır. Bu kanunla istenilen tam olarak elde edilememiş sadece devlete ait toprakların dağıtılmasına ilişkin kararlar uygulanabilmiş (Bakırcı, 2007:89-90).

1940’lı yılların kırsal kalkınmayı amaçlayan önemli sosyal bir kalkınma projesi de Köy Enstitüleridir. 17 Nisan 1940 tarihli Köy Enstitüleri Yasasıyla bu dönemde 21 tane Köy Enstitüsü açılmıştır. Köy Enstitülerinin amacı köy çocuklarının çeşitli alanlarda (müzik, tarım, marangozluk, balıkçılık, ayakkabı tamirciliği vs.) eğitilerek tekrar köylerine dönmelerini sağlayıp buralarda hizmet etmelerine zemin hazırlamaktır. Ancak bu çalışmaların hemen hepsi sonuçsuz kalmış veya istenilen sonuçlar ortaya çıkmamıştır (Günaydın, 2006:13).

1.2.4. 1950-1959 Arası Türk Tarımsal Gelişimi

1948-1952 yılları arasında çok partili hayata geçişle Marshall yardımlarından pay almaya başlanmış ve alınan pay tarımın makineleşmesi, madencilik, enerji, ulaşım gibi alt yapı yatırımları için kullanılmıştır. 1950’ler demokrat partinin 1930’ların ithal ikameci sanayileşme modelini terk ederek, yerine tarım sektörünü merkez alan yeni bir ekonomik model oturtması ve Marshall yardımlarının da etkisiyle tarımda makineleşmeyi hızlandırması prensibiyle geçmiştir (Oral, Sarıbal, Şengül, 2015:73).

Demokrat parti bu dönem de köylünün traktör ihtiyacını karşılayarak tarımda emeğin verimliliğini yükseltmiş ve buna ek olarak boş arazileri tarıma açmıştır. Tarıma açılan boş araziler sayesinde işsizliği düşürmüş ve istihdamı artırmıştır. Yine bu dönemde tarıma sağlanan ucuz kredi, tohum ve gübre desteğinin yanı sıra tarımsal ürünlerin talebini arttırarak fiyatları yükseltmesi sonucunda üreticilerin gelir düzeyini

Yaşanan bütün bu karışıklıklar, değişen ekonomik sistem, değişen sisteme entegre olma da zorlanması, tarımsal üretimin azalması, yönetime her geçen hükümetin uyguladığı politikaların farklı bakış açılara sahip olması, devletin üretimden çekilmesi sonucu özel sektörün üretimdeki boşluğu dolduramaması gibi nedenler Türkiye'nin 1990 ve 1999 yıllarını krizlerle geçirmesine neden olmuştur. Oluşan krizler ve kriz ortamından çıkmak için yeni arayışlar bu dönemlerde ekonominin en önemli odak noktalarını oluşturmuştur.

1990'lı yılların başında artan ekonomik problemleri çözmek için hükümet, 5 Nisan 1994 tarihinde Ekonomik Önlemler Uygulama Planı yürürlüğe koymuştur. Bu planda temel hedef, ekonomik sistem içerisinde üretici ve sübvansiyon dağıtan bir devlet yapılanmasından ekonomik sistem içerisinde piyasa mekanizmasının düzgün bir biçimde işlenmesini sağlayan, sosyal dengeleri koruyan bir devlet yapısına geçmektir (Bakırcı, 2007:181).

5 Nisan kararları olarak bilinen bu kararlar çerçevesinde, tarımsal desteklemeler gözden geçirilmiş ve destekleme sistemi yeniden düzenlenmiştir. Bu amaçla tarımsal KİT'lerin alım yaptığı hububat, şeker pancarı ve tütün haricindeki ürünler devlet garantili destekleme kapsamının dışına çıkarılmıştır. Fındık, ayçiçeği, pamuk gibi Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerinin (TSKB) alanında kalan ürünler için devlet garantili alım yapılmasına yönelik olan uygulama terk edilmiş yerine TSKB'lerin alım fiyatlarını kendilerinin belirleyerek kendi mali sorumluluklarının altında kendi nam ve hesaplarına alım yaptıkları sisteme geçilmiştir (Yeni, Özçiçek Dölekoğlu, 2003:12).

Tarım Satış Kooperatifleri Birliklerine yönelik olarak en önemli değişimlerden biri ise; Devlet Destekleme ve Fiyat İstikrar Fonundan (DFİF) % 50 oranında basit faizli ve bir yıl vadeli ürün ve işletme kredisi sisteminin uygulanmaya başlatılmasıdır. Bu yeni uygulama ile eski uygulama arasındaki en önemli fark, eski dönem uygulamada Ziraat Bankası aracılığıyla cari faiz hadlerinden, Hazine garantili ama sübvansiyonsuz, kredi kullandırılan Birliklere artık DFİF kaynaklı, Hazine garantisiz ama sübvansiyonlu kredi kullandırılmasıdır (Özkaya, Uzmay, Adanacıoğlu, 2002:15).

1990'lı yıllarda yukarıda sayılan yurt içi gelişmelerin yanı sıra yurt dışında da tarım sektörü adına önemli adımların atıldığı bir dönem olmuştur. Gelişmiş ülkelerin başta ABD ve AB olmak üzere yeşil devrimin bir sonucu olarak tarım ürünlerinde fazla

vermesinin ardından ürün fazlalarını eritmek için kendilerine yeni pazar bulma arzuları sonucu GATT'ın Uruguay anlaşması ile GATT'a üye olan ülkelerde tarım ürünleri ticaretinde kota ve kısıtlamaların terk edilerek serbestleşmeyi gidilmiştir. Bu durum kendisini tarım ülkesi olarak tanımlayan ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkeleri gelişmiş ülkelerin pazarı haline getirmiştir. Yeni dönemde artık tarım sektörü gelişmiş ülkelerin hegemonyası altına girmiştir.

GATT ile ilgili gelişmelerin yanı sıra Türkiye ve AB arasındaki gümrük birliğinde son aşamaya gelinmesinin getirdiği AB'nin Ortak Tarım Politikasına uyumun Türkiye'nin kendi finansman kaynaklarından finanse edilerek sağlanmaya çalışılması gibi gelişmeler Türkiye'nin dış ticaret açısından olumsuz etkilenmesine sebep olmuştur. Bunun en önemli sebebi ise 31 Aralık 1995'de yürürlüğe giren gümrük birliği ile tarım alanında tam anlamıyla serbest dolaşımın sağlanamaması olmuştur. Tam anlamıyla serbest dolaşım için ön koşul ise OTP'ye uyumun sağlanması olmuştur (Oral, Sarıbal, Şengül, 2015:81).

Gümrük Birliği Anlaşması ile tüm ürünlerde olmasa da bazı tarım ürünlerinde serbest dolaşım imkanı sağlanmıştır. Bu ürünler incelendiğinde, Türkiye'nin ticarete üstünlük sağladığı başta domates-salça konservesi olmak üzere meyve-sebze konservelerinin serbest ticaretin kapsamı dışında bırakılırken, AB'nin ortak tarım fonlarının %40'ından fazlasının ayrıldığı içerisinde şeker, hububat, ve süt bulunduran işlenmiş tarım ürünlerinin (çikolata, şekerleme, bisküvi, pasta, makarna, dondurma gibi) anlaşma kapsamına alınmış olduğu görülmektedir. Türkiye'nin aleyhine olan bu durum bu anlaşmanın uygulanmaya başlanması ile Türkiye-AB arasındaki dış ticaret dengelerinin Türkiye aleyhine bozulmasına neden olmuştur (Oral, Sarıbal ve Şengül, 2015:81).

1980-1999 arası dönem tarım açısından; destekleme politikasını fiyat desteklemeleri yoluyla yapıldığı, teknolojik gelişmeler, girdi kullanımı ve sulama imkanlarının gelişimiyle tarımda verimin arttığı ancak ürün ve girdi fiyatları sebebiyle tarımın göreceli olarak değer kaybı yaşadığı bir dönem olarak tanımlamak mümkündür (Bakırcı, 2007:191).

Türkiye 1999 yılına geldiğinde, yeniden çok ciddi bir ekonomik krizle karşı karşıya kalmıştır. Bu krizin ana teması ise kamu sektörünün borç stokunun artarak

sürdürülemez bir hal almasıdır. Bu krizden çıkış için IMF ile yeniden masaya oturulmuş ve niyet mektubu imzalanmıştır. Bu anlaşma bu zaman kadar IMF ile yapılan en kapsamlı anlaşma olarak tarihe geçmiştir (İnan vd., 2003:47).

1999 yılında IMF ile yapılan bu anlaşmada, tarım politikalarında yeniden yapılanma ön koşul olarak kabul edilmiştir. Yapılan anlaşma uygulamaya ancak 2001 yılından sonra geçebilmiştir. Bu anlaşma ile Tarım politikasında köklü bir değişim yaşanmıştır. Niyet mektubunda tarımla ilgili maddeler arasında, mevcut destekleme politikalarının terk edilerek yerine tek bir politika aracı olarak arazi miktarını temel alan Doğrudan Gelir Desteği Sistemine geçilmesi, tahıl, tütün ve şekerpancarı fiyatlarının dünya fiyatları ile uyumlu hale getirilmesi ve zamanla destekleme alımlarının durdurulması, Tarım Satış Kooperatifleri ve Şeker Fabrikalarının özelleştirilmesi, kredi sübvansiyonlarının aşamalı olarak kaldırılması, gübre ve diğer girdi sübvansiyonlarının 3 yıl içinde tamamen kaldırılması, TSKB'nin tamamen bağımsızlaştırılması gibi maddeler yer almaktadır (Dernek, 2006:6; Kıymaz, 2008:10; İnan vd. 2003:47).

1.2.7. 2000 ve Sonrası Türk Tarımının Gelişimi

Türkiye'de 2000'li yılların tarım politikalarının genel yapısı IMF ve Dünya Bankası ile yapılan anlaşmalar ile oluşturulmuştur. İlk olarak Aralık 1999'da IMF ile imzalanan Stand by Anlaşması ve ardından 2001 yılında Dünya Bankası ile imzalanan Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP) Anlaşması'nın hükümleri neredeyse tümüyle uygulandı. Türkiye'de tarımı etkileyen diğer kurum/kuruluşlar ise, Dünya Ticaret Örgütü UTTA (Uruguay Turu Tarım Anlaşması) ve müzakere süreci hala devam eden Avrupa Birliği'nin OTP hükümleri olmuştur (Özkaya vd., 2010:11).

Türkiye tarımına en fazla yön veren ve tarım sektörünün dönüşüm yaşamasına sebep olan anlaşma, IMF ve Aralık 1999'da imzalanan Stand by Anlaşması olmuştur. Bu anlaşma ile daha öncede bahsettiğimiz gibi tarımla ilgili birçok taahhütte bulunulmuş ve 1999-2008 dönemi IMF'li geçirdiğimiz bir dönem olmuştur. IMF'nin ikiz kardeşi olan Dünya Bankası (DB) ise bu süreçte kendine bir yer bulmuştur. Süreç içerisinde DB ile 2000 yılında Ekonomik Reform Kredi Anlaşması ve 2001 yılında Tarım Reformu Uygulama Projesi (TRUP) imzalanmıştır. TRUP IMF'ye verilen tarım taahhütlerinin finansmanında kullanılmak üzere kredi temin etmek amacıyla oluşturulmuş bir projedir (Günaydın, 2009:178).

IMF ve Dünya Bankası'nın Türkiye'nin tarım sektörünü yapısal bir dönüşüm yaşatması 1999 yılında IMF ile yapılan anlaşmayla ve ardından Dünya Bankasıyla yapılan TRUP ile oluşmuştur. Bu iki kurumun Türkiye tarımı üzerindeki etkileri ve istekleri aynı yönde olup birbirlerini destekler niteliktedir. Bu istekler içinde en göze çarpanlar ise Doğrudan Gelir Sistemi (DGD), tarımsal KİT'lerin özelleştirilmesi, Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri'nin (TSKB) bağımsızlaştırılmasıdır.

DGD sistemi Dünya Ticaret Örgütü tarafından üretimden bağımsız olması nedeniyle ticarete zarar vermeyen destekler niteliğinde gösterilmektedir. Bu yüzden DGD, Dünya Bankası tarafından Türkiye'de uygulamaya konulması desteklenen bir sistem olmuştur. DGD ile yoksul üreticinin desteklerden faydalanmasının sağlanması ve desteklerin etkinliği artırılması ve bunun sonucu olarak Türkiye tarımının rekabet üstünlüğü sağlanması şeklinde bir amaç edinilmiştir.

DGD ilk olarak 14 Mart 2000 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan Bakanlar Kurulu kararı ile birkaç il ve ilçede pilot proje olarak başlatılmıştır. Daha sonra 2001 yılından itibaren Türkiye genelinde uygulanmaya başlanmıştır. Diğer bütün destekler ise kaldırılmış, buradan doğacak olan çiftçilerin zararları ise DGD ile giderileceği savunulmuştur. DGD'den faydalanmak için tek şart Çiftçi Kayıt Sistemine (ÇKS) kayıtlı bulunmak ve ekim yapaktır. Ancak sistemdeki denetimin yetersizliğinden dolayı desteklemelerden ekilip ekilmediği denetlenmeyen araziler ve üretim yapan çiftçilerden daha çok arazi sahipleri faydalanmıştır (Günaydın, 2009:183; Taşkın, 2009:44).

2001 yılından sonra DGD sistemine geçilmesinin ardından, IMF ve Dünya Bankası'na verilen diğer taahhütlerde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu amaçla, Toprak mahsulleri ofisi gibi tarımsal KİT'lerin piyasada etkinliklerini azaltmak amacıyla destekleme alımları azaltılmış ve TSKB bağımsız hale getirilmiştir. DGD sistemine geçişin ardından, tarımsal kredi mekanizması işlerlik kazanmış ve 2004'den sonra tarım kredileri piyasaya enjekte edilmeye başlanmıştır.

IMF programı kapsamında bir diğer önemli değişiklik ise, TSKB'in etkin ve sürdürülebilir bir şekilde özerk ve mali açıdan bağımsız olmasını sağlamaktır. Bu amaçla 4572 sayılı yasa 16 Haziran 2000'de yürürlüğe girmiştir. Bu yasada TSKB, genel bütçeden yeniden yapılanma amacıyla 2000 yılında ayrılan ödenekler haricinde

çerçevesinde resmi olarak askıya alınan 8 fasıldan biri olmuştur. Bu fasıl için 24 Ocak 2007 tarihli Almanya Dönem Başkanlığı mektubu ile 5 adet teknik açılış kriteri bildirilmiştir (T.C Avrupa Birliği, 2017:23). Bu fasıl Türk tarım sektörünün AB OTP'ye uyumu kolaylaştıracak konuları bünyesinde barındırdığı için önemlidir. Bunun nedeni ise OTP'nin “Topluluk Tercih” ve “Ortak Mali Sorumluluk” ilkelerini yansıtan kuralların bu fasılda bulunmasıdır.

11 no'lu fasıl kapsamında, ürün bazlı destekler, bazı ürünlere yönelik üretimle ilgili kota düzenlemeleri, bu ürünlerin ithalatına yönelik kısıtlamalar, ek tarifeler gibi konularla ile bunların uygulanma aşamasına yönelik kontrol sistemleri yer almaktadır. Ayrıca AB kırsal kalkınma politikasının uygulanabilmesi için zemin oluşturacak planlama, programlama, izleme ve değerlendirme, mali yönetim ve kontrol ile politika amaçlarına ulaşmak için kurulması gereken sistemler ve idari araçlar da yine bu başlık fasılda yer alan önemli bir konudur. Tüm bu işlemlerin yapılabilmesi için AB Ortak Tarım Politikası harcamalarında da olduğu gibi ab fonlarının kullanılması gerekmektedir ve dolayısıyla bu fasıl kapsamında, bu fonlar ve kullanım esaslarına yönelik ayrıntılı düzenlemelerde yer almaktadır (Sağlık, 2010:26).

12 no'lu Gıda Güvenliği, Veterinerlik ve Bitki Sağlığı Faslı için tanıtıcı tarama toplantısı 9-15 Mart 2006 tarihinde, ayrıntılı tarama toplantısı ise 24-28 Nisan 2006 tarihinde yapılmıştır. AB'nin Tarama Sonu Raporu kapsamında, faslın müzakerelere açılabilmesi için 12 Haziran 2007 tarihli Portekiz Dönem Başkanlığı mektubu ile Türkiye'ye 6 tane açılış kriteri bildirilmiştir. Türkiye, yürüttüğü çalışmalar sonucunda tüm açılış kriterlerini yerine getirmiştir. 30 Haziran 2010 tarihinde, İspanya Dönem Başkanlığı'nda müzakerelere açılan fasla ilişkin 6 tane kapanış kriteri gösterilmiştir.

Türkiye'nin AB'ne entegre olma süreci açısından önemli olan ve aynı zamanda bu faslın açılış kriterlerinden biri olan “5996 sayılı Veterinerlik Hizmetleri, Bitki Sağlığı, Gıda ve Yem Kanunu” 13 Haziran 2010 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanmış ve 13 Aralık 2010 tarihinde yürürlüğe girmiştir (T.C. Avrupa Birliği, 2017:25). Bu fasıl kapsam açısından OTP'nin üç ayağından biri olan “Tek Pazar” ilkesi açısından önemli olan ve tarımsal ürünlerin ticaretine yönelik teknik tedbir farklılıklarının ortadan kaldırılmasıyla ilgili düzenlemeleri içermektedir. Fasıl

kalkınma adına birçok çalışma yapılmış, ancak bu çalışmalardan istenilen verim alınamamıştır. Ayrıca bu dönem Türkiye'nin kendi kendine yetebildiği ve tarım ülkesi olarak anıldığı bir dönemdir. Tarım sektörünün makineleşme sürecinin başladığı bir dönem olmasına rağmen batıda yeşil devrimin etkisiyle yaşanan tarımsal gelişimin gerisinde kalınmıştır. Yine bu dönem içerisinde yapılan kalkınma planlarında hedefler tutturulamamış ve istenilen ekonomik gelişme sağlanamamıştır.

1980 sonrası süreçte ise ekonomik sistemde büyük bir değişim yaşanmış ve ekonomide liberal politikalar benimsenmeye başlanmıştır. 24 Ocak Kararları çerçevesinde tarım politikalarında da birçok köklü değişikliğe gidilmiştir. Özelleştirme hamleleri bunların başında gelmektedir. Özelleştirme hamleleri ile birçok tarımsal KİT özelleştirilmiştir. Bu da yeterli gelişme düzeyine ulaşmamış olan tarım sektörünü korunaksız bırakmıştır. Buna bir örnek verecek olursak; YEMSAN, EBK ve SEK'in özelleşmesi belki de hala hayvancılık alanında çözülemeyen sorunlarının nedenidir. 1980 öncesi tarım sektörü için uygulanan negatif reel faiz uygulaması, 1980 sonrası reel faizlerin serbest piyasa koşullarında pozitif düzeylere çekilmesi, tarım finansmanında yüksek reel faiz hadlerinin oluşmasına neden olmuştur (Kazgan, 2013:334).

1980 sonrası süreçte, dış ticaret serbestliği tarım sektöründe de diğer birçok sektörde olduğu gibi dış ticaret hadlerini aleyhimize çevirmiştir. Bu dönem IMF ve DB ile geçen bir süreç olmuş, onların dayattığı ekonomi ve tarım politikaları ekonomimizin gündemini oluşturmuştur. Yine bu dönem de AB'de tarım politikalarımızı belirlememizde etkili olmuştur. Yani 1980 sonrası süreç ekonomi politikaları adına dışarıdan etkilendiğimiz bir dönem olmuştur. Bütün bu etkileşimlerle birlikte 1999 yılında stand by anlaşmasıyla tarıma sağlanan birçok destek sona erdirilmiştir. Destekleme sisteminde köklü değişikliğe gidilmiş, DGD adında yeni bir destekleme sistemi oluşturulmuştur (Dernek, 2006:9).

DGD alan bazlı bir destekleme sistemi olup, arazi sahiplerine sahip oldukları arazi oranında yapılan bir destekleme sistemidir. Bu sistemin ülkemizde verimliliği artırması beklenirken, herhangi bir olumlu sonuç doğurmamıştır. Bu sistemin ülkemiz tarımına olumlu etkisi ise çiftçi kayıt sisteminin oluşturulmuş olmasıdır. ÇKS sayesinde ülkede ekilen tarım arazileri ve bu arazilerde ekilen ürün miktarı bir veri sisteminde

toparlanmıştır. Ayrıca ülkedeki hayvan varlığı da hayvan türleriyle birlikte kayıt altına alınmıştır (Gençler, Artukoğlu, 2002:33-46).

Bütün bunların yanı sıra 2000'lerden sonra yaşanan gelişmeler incelendiğinde; AB ile OTP' ye uyum kapsamında azalan destekleme ödemeleri yerine, proje bazlı hibe sistemleri getirilmiştir. Bu projeler sayesinde belirli kriterlere sahip daha gelişmiş tarımsal işletmelerinin oluşturulması sağlanmıştır. Bu projelerin kontrolü, verilecek desteklerin dağıtımı ve kontrolü için yeni bir kurum olan Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) kurulmuştur. Bunun dışında Türkiye alt bölgelere bölünmüş ve kalkınma ajansları kurulmuştur.

Tarımsal hibelere ek olarak tarımın finansmanında da çeşitli değişiklikler de yine bu süreçte oluşmuştur. Kredilerde faiz oranları reel faizle eşitlenmesi, tarımın risk oluşumu ve sermaye devir hızı düşüklüğü negatif faiz oranları ile elimine edilirken bundan vazgeçilmesinden sonra tarım sigortaları devreye konulması devletin tarımın finansmanında yapmış olduğu değişiklikler içinde gösterilebilir. TARSİM'e yeteri kadar ilgi gösterilmese de tarımdaki risklerin yok edilmesi ve tarımsal finansın gelişmesi adına önemli bir adımdır. Tarımsal finans alanında diğer gelişmeler ise tarım borsalarının oluşturulması ve özel bankaların 2000'den sonra tarımsal kredi mekanizmasının içerisine dahil olması da tarımsal finans sektörünü hareketlendiren bir adım olmuştur. Bütün bu değişiklikler, tarım sektöründe istenen gelişmeyi ve kırsal alanda beklenen kalkınmayı hala gerçekleştirememiştir. Bunu en iyi tarımın GSYİH'ya katkılarında görebiliriz. Aşağıda tablo 1.1'de Türkiye'de tarımın GSYİH içindeki payı 2009-2016 yılları arasında verilerle inceleyebiliriz.

Tablo 1.1: Türkiye'de GSYİH, Tarımın GSYİH İçindeki Payı ve Gelişim Hızı:

YILLAR	TARIM (BİN TL)	GELİŞME HIZI (%)	TARIMIN PAYI (%)	GSYİH (BİN TL)	GELİŞME HIZI (%)
2009	81.234.274	4,1	8,1	999.191.848	-4,70
2010	87.464.906	7,7	8,1	1.083.996.979	8,49
2011	90.473.489	3,4	7,5	1.204.466.935	11,11

2012	92.459.744	2,2	7,3	1.262.160.182	4,79
2013	94.603.925	2,3	6,9	1.369.334.107	8,49
2014	95.164.941	0,6	6,6	1.440.083.365	5,17
2015	103.845.393	9,1	6,8	1.527.318.279	6,06
2016	99.555.807	-4,1	6,3	1.571.250.224	2,88

Kaynak:Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı, Tarımsal Araştırma verileri, <http://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/Veriler/GSYIH.xlsx> , 22.05. 2017

*GSYİH: Gayri Safı Yurt İçi Hasıla

Tablo incelendiğinde, GSYİH'ya tarım sektörünün payının yıllar içerisinde giderek azaldığını görmekteyiz. Buradan anlaşılacağı üzere son yıllarda tarım sektöründeki gelişmeler tarımın büyümesi için yeterli gelmemiştir. Tarımın aşağıya doğru hareketinin giderilmesi amacıyla yeni bir proje daha gündeme gelmiştir. 2017 yılında uygulanmaya başlanan Milli Tarım Projesi tarımsal büyüme ve verimliliği arttırmayı hedeflemektedir.

Milli Tarım Projesi ile Türkiye havzalara bölünmüş, her havzanın yetiştireceği ürünler belirlenmiş desteklemelerin ise bu ürünler üzerinden yapılacağı söylenmiştir. Böylelikle üretimde arz fazlalığı ya da arz eksikliğinin önüne geçilmek istenmiştir. Tarımın bir numaralı maliyet unsuru olan mazot sorununun devlet tarafından yarısı karşılanarak çözüme kavuşturulması hedeflenmektedir. Hayvancılık alanında ise; yeni üretim merkezleri oluşturulacak, ESK süt fiyatlarına müdahale edebilecek, hastalıktan arındırılmış ari bölgeler çoğaltılacak gibi hedefleri bünyesinde barındırmaktadır. Proje henüz yeni uygulamaya konulmuş olması sebebiyle, sonuçlarını maalesef değerlendirememekteyiz.

Tüm bu değerlendirmeler ışığında Türkiye'de uygulanan tarım politikalarının kırsal alanda istenen gelişmeyi sağlayamadığı dolayısıyla kırsal kalkınma, bölgesel kalkınma geniş pencereden bakıldığında ulusal kalkınmanın istenen düzeyde gerçekleşmediği görülmektedir.

1.5. TÜRKİYE’DE TARIM SEKTÖRÜNÜN SORUNLARI

Türkiye’de tarım 1980 öncesi lokomotif sektör olarak önemli bir yere sahipken 1980 sonrası liberal ekonomiye geçişle birlikte tarımın ekonomideki payının oransal olarak azaldığını görebilmekteyiz. Bunun sebebi belki de tarım politikalarındaki yanlışlıklar ve artık kronik hale gelen sorunlardır.

Türk tarımının sorunlarını inceleyince, plansız üretim bunlardan bir tanesidir. Ülkemizde plansız üretim en önemli sorunlardandır. Arz ve talep dengesinin oluşmaması ve ortaya çıkan arzın ne kadarının iç piyasaya ne kadarının dış piyasaya yöneldiğini bilememek bizim politika oluştururken hata yapmamıza neden olmuştur. Özellikle teşvik ve destekleme politikaları bu durumdan etkilenmiştir. Teşvik ve desteklemelerin nereye nasıl yönlendireceğini üretim yapısının plansız olmasından dolayı bilinmemiştir. Bu da uygulanan teşvik ve destekleme politikalarını etkin olmaktan uzaklaştırmıştır. Bu sorunun çözümü adına Atatürk döneminde de çeşitli uygulamalar bulunmakla birlikte son olarak Milli Tarım Projesinde havza sistemine geçileceğinin ilan edilmesi de bu sorunu çözüm adına yapılan adımlardandır.

Ülkemizde tarım sektörünün en büyük eksiklerinden bir tanesi hala kamu-üniversite-özel sektörden oluşan bir akıl üçgeninden yoksun olunmasıdır. Tarımı gelişmiş olan ülkelerde bu üçlünün birleşerek tarıma birçok katkıda bulunduğunu görebilmekteyiz. Bu üçlünün bir araya gelerek geliştirecekleri inovasyon Türk tarımının katma değer yaratan ürünler oluşturmaya sebep olarak, tarım sektöründen beklenen sıçramayı oluşturabilir. Bu durumun dışında tarım sektöründe var olan sorunlar bu üçlünün entegre biçimde oluşturdukları projeler sayesinde çözümlenebilir.

Tarımsal girdilerde Türk tarımın başka bir sorunudur. Maalesef tarımsal girdi olarak kullanılan tarımsal mekanizasyonlar (traktör, biçerdöver vb.), tohum, yem, ilaç, gübre, mazot gibi ürünlerde dışa bağımlı durumdayız. Bu da girdi fiyatlarında oluşan değişikliklerin ya da Dolarda meydana gelen dalgalanmaların tarımsal ürünler fiyatlarında da değişikliğe neden olmaktadır. Bunun en iyi örnek olarak sanırım Dolardaki dalgalanmaların yem fiyatlarında artışa neden olmasıyla et fiyatlarında bundan etkilenecek artışa geçmesi verilebilir.

Türkiye’de üreticilerin/işletmelerin profil yapısı da çeşitli problemler doğurmaktadır. Türkiye’de tarım üreticileri/işletmeleri örgütlenmeden uzak küçük

sistemleri tam anlamıyla benimseyemeyen bir üretici profilinin var olması, bu sistemlerin etkinliğini düşüren en önemli etkenlerdendir.

Kredi mekanizması içinde tarımın varlığına baktığımızda 2000’li yıllardan önce tarımsal kredi veren kuruluşlar Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleridir. Tarım sektörü özel bankaların ilgisini 2000’den sonraya çekmeye başlamıştır. Özellikle Denizbank tarımsal kredi veren özel bankalar içerisinde lider konumdadır. Özel bankaların sisteme girişiyle birlikte ürün yelpazesi gelişmiş, bankaların pazarlama etkinlikleriyle sisteme hareketlilik katılmıştır. Tarım sektörünün finansman sorunu hala çözülmemekle birlikte özel bankaların tarım kredisi vermeye başlamaları tarımsal finansmanın ileride daha büyük gelişmeler göstereceğine dair atılan ilk adımdır.

Desteklenen Ürünler	Buğday, mısır, sorgum, arpa, yulaf, pirinç ve pamuk	Buğday, mısır, arpa, çavdar, ayçiçeği, soya, baklagiller, tütün, dana eti ve koyun eti	Başlangıçta mısır, fasulye, pirinç, buğday, sorgum, arpa, soya, pamuk ve kakule daha sonra ürün sınırlaması yok	Hayvansal üretim dışında tüm bitkisel üretimi kapsamaktadır
Süre	7 yıl	Süre bitimi yok	15 yıl, 10 yıl boyunca sabit ödeme son 5 yılda azalma	Süre sonunu belirten bir tarih yok
Ödeme Limiti	\$40.000/işletme	Yok	\$6.700/işletme	2001 yılı için dekara 10 milyon TL (üst sınır 2 milyar TL)
Desteklenen Alanla İlgili Sınırlamalar	Arazi tarımsal amaç için kullanılmalı, sebze ve meyve ekimi yapılmamalı	Arazide desteklenen ürünler ekilmeli, büyük arazilerin belirli bir kısmı nadasa bırakılmalı	Arazi tarımsal amaçla kullanılmalı	Her işletmede 200 dekara kadar (200 de dahil) tüm arazi
Diğer Özellikler	Devlet garantili ürün kredileri devam etmektedir	Hububat için destekleme alımları devam etmektedir	Mısır ve fasulye için taban fiyatları devam etmektedir	2003 yılında diğer desteklemeler kaldırılarak sadece DGD uygulanmaya başlanmıştır

Kaynak: Gençler, Artukoğlu, 2002:59

2.1.2.3. Dünya Bankası

Dünya bankası üç bankadan oluşmaktadır. Bunlar; Uluslararası İmar Kalkınma ve Kalkınma Bankası (IBRD), Uluslararası Kalkınma Birliği (IDA), Uluslararası Finans Kurumu (IFC)'dur.

1. IBRD: Ekonomik gelişmeyi amaçlayan projelere uzun vadeli kredi açmaktadır. Düşük ve orta gelirli ülkeler hedef kitlesini oluşturmaktadır.
2. IDA: Daha çok az gelişmiş ülkelere kredi olanağı sağlar ve kredilere faiz uygulamamaktadır.
3. IFC: Az gelişmiş ülkelerde özel sektörü destekleyen krediler vermektedir.

Dünya Bankasının amaçları ise şu şekilde sıralayabiliriz (Gaytancıoğlu, 2009:68);

1. Üye ülkelerin, kalkınma ve yeniden yapılanmalarına sermaye yatırımları kanalıyla yardımcı olmak ve gelişmekte olan ülkelerin kaynaklarının geliştirilmesini özendirmek.
2. Özel yabancı yatırımlara garanti vermek, özel sermaye yetersiz olduğunda kendi kaynakları aracılığıyla destek sağlamaktır.
3. Uluslar arası ticareti geliştirmek, ödemeler dengesini sağlamak için kalkınma amaçlı uluslararası yatırımları özendirmek
4. Farklı kaynaklardan sağlanan kredileri yeniden düzenleyerek veya garanti ederek daha yararlı öncelikli alanlara yönlendirmek
5. Uluslar arası yatırımlara yön vermek.

Dünya Bankası, kredi desteklerinin yanı sıra teknik yardım ve danışmanlıkta yapan bir kuruluş olarak görev yapmaktadır. Ülkemizde de birçok faaliyet koluna destek sağlamaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları yatırımları Dünya Bankasından en fazla destek alan konulardandır. Ülkemize de sağladığı kaynaklar çeşitli başlıklar altında toplanabilir. Tarım ve çevrede bunlardan biridir. Tarım reformuna 600 milyon \$, biyolojik çeşitlilik yönetimine 8 milyon \$ gibi destekleri Türkiye'ye sağlamaktadır.

2.1.2.4. Uluslararası Para Fonu (IMF)

1944 yılında kurulan IMF'nin amacı sabit olan döviz kuru standardını korumaktır. Ancak 1971 yılında altın standardının terk edilmesiyle IMF kendine yeni bir işlev kazandırdı ve artık ekonomik açıdan zor durumda olan ülkelere borç vermeye başlamıştır. Ekonomik olarak zor durumda olan bir ülke eğer Dünya Bankası ve uluslararası özel kuruluşlardan borç almak isterse öncelikle IMF ile kredi anlaşması yapması gerekmektedir. Yani ülkelerin dış borç alımının kapılarını IMF açmaktadır (Erdoğan, Aynur, 2013:7).

Bir çeşit banka görevi gören IMF tarım sektörüne doğrudan yardımlarda bulunmamaktadır. IMF'den destek alan ülkeler krediyi geri ödeyebilmek için kurumun istediği koşulları sağlamak zorundadır. IMF yaptığı anlaşmalar ile ülke ekonomilerinde istediği değişimleri sağlayabilmektedir. Tarım sektörü de IMF'den dolaylı olarak etkilenen sektörlerdendir. Özellikle 2000'li yıllarda ülke tarımımız, IMF ile yapılan stand by anlaşması gereği IMF dayatmalarıyla şekillenen bir politika izlemiştir.

2.1.2.5. Avrupa Birliği ve Katılım Öncesi Mali Yardımlar

Avrupa Birliği'nin Ortak Tarım Politikası AB'de tarım ürünlerinin üretilmesi, alınıp satılması ve işlenmesini kapsayan kurallar bütününden oluşmuştur. OTP AB'nin en önemli ve en kapsamlı ortak politikasıdır. Bunun sebebi ise; AB nüfusunun yaklaşık %60'ının kırsal alanda yaşaması ve bu bölgelerin AB topraklarının %90'ını oluşturması sonucu kırsal kalkınmanın AB için önemli bir amaç haline gelmesidir (Karataş, 2010:30).

AB OTP kapsamında çeşitli fonlar ile üye ülkelerin tarım sektörünü destekleme ve hibeler ile mali yardımlarda bulunmaktadır. Buna ek olarak AB'ye aday ülkeleri üyeliğe hazırlama amacıyla katılım öncesi mali yardımlarda da bulunmaktadır. Katılım öncesi mali yardımlar hibe niteliğinde olup, doğrudan nakdi yardım niteliğinde değildir. Bu yardımlar Avrupa Komisyonu ile yardım kapsamındaki ülkenin birlikte seçtikleri proje ve programlara mali destek sağlamak için kullanılmaktadır (Karataş, 2010:44-45)

AB katılım öncesi mali yardımları oluşturulduğu günden bu yana birçok kez revize edilmiş ve son olarak 2006 yılında yeni bir düzenleme yapılarak 2007 yılından itibaren katılım öncesi mali yardımları IPA olarak tek bir çatı altında toplamıştır. IPA beş bileşenden oluşmaktadır. Bunlar (Can, 2007:1);

1. Geçiş yardımları ve kurumsal çalışmalar
2. Bölgesel ve sınırlar ötesi işbirliği
3. Bölgesel kalkınma
4. İnsan kaynakları
5. Kırsal kalkınma (IPARD – katılım öncesi kırsal kalkınma yardım aracı).

IPARD yani kırsal kalkınma bileşeni eski aday ülkelere uygulanan SAPARD programının yöntem ve kurallarına büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. IPARD'ın temel amacı; aday ülkeleri AB'nin OTP'sinin uygulanması ve aday ülkelerde tarım sektörüyle birlikte kırsal alanlardaki bazı önceliklere ve sorunların çözümüne katkı

mali dayanışma ilkesi ile, OTP'nin finansmanı için topluluğun ortak bütçesinin kullanımı ve üye ülkelerin bütçeye katılmaları öngörülmüştür (Gaytancıoğlu, 2009:153-154). Mali dayanışma ilkesi gereği olarak OTP'nin finansmanı için birlik bütçesinin bir bölümü olan FEOGA kurulmuştur. Tarımsal desteklemeler bu bütçeye ayrılan fonlarla karşılanmıştır. Son dönemde ise AB'de yardımların yönü kırsal kalkınmaya kaydırılmıştır. Kırsal kalkınma ile tarım işletmelerine yatırımlar, insan kaynakları ile ilgili önlemler (erken emeklilik, genç çiftçiler ve eğitim), az gelişmiş ve çevre kısıtı olan alanlar, orman alanları, tarım ürünlerinin işlenmesi, pazarlanması, tarımsal çevre önlemlerine yönelik yatırımlar yapılması planlanmıştır (Can, 2007:25).

ABD tarımsal destekleme politikaları tarım bakanlığına bağlı bir kuruluş olan Ürün Kredi Şirketi (CCC) tarafından yürütülmektedir. Sistem 1996 yılına kadar genelde fiyat yoluyla yapılan desteklemeler, telafi edici ödemeler, ekiliş alanını azaltmaya yönelik programlar şeklinde uygulanmıştır. DTÖ'nün tarım ürünleri ticaretini serbest bırakmasıyla gelir destek programlarına son verilmiş ve çiftçiler istedikleri ürünleri üretmede serbest bırakılmıştır. Bu tarihten sonra esnek üretim sözleşmeleri adı altında yeni bir program uygulamaya koymuştur.

Aslında yukarıda bahsedilen tarımsal destek programlarının pek çoğu ülkemizde de uygulanmıştır. Fakat ülkemiz hala tarımsal üretimde istenilen seviyeye gelememiştir. Oluşan bu durumda tabii ki sadece tarım politikalarında yapılan yanlışlıklar dışında birçok etken de vardır. Yine de tarımda istenilen seviyenin yakalanamamasının temelinde tarım politikalarının çiftçi kesiminde eksik ya da yanlış yönlendirmeler yapmış olması yatmaktadır.

Türkiye'de tarımın en büyük sorunlarından biri işletme ölçeğinin küçük olmasıdır. Yıllardır süregelen arazi toplulaştırma süreçlerine hala bir çözüm bulunamamıştır. İşletmelerin küçük ölçekli olması beraberinde işletme giderlerinde yüksek maliyeti oluşturmakta ve üretimde teknoloji kullanımını azaltmaktadır. Ülkemizde çiftçilerin yaş ortalaması da gelişmiş ülkelere göre yüksektir. Bu da tarım sektöründe teknoloji uyumunu düşürmektedir ve yaş ortalamasının yüksek olması tarımın emekliler için ek gelir kaynağı olarak görüldüğünü göstermektedir. Bu durum ise tarımda uzmanlaşmış çiftçilerin oluşmasını önlemektedir. Devlet geçmişte bu konuyla ilgili çalışma yapmamış olmamasına rağmen son yıllarda sadece genç çiftçilere

yönelik olarak başlatılan genç çiftçi projesi, uzmanlaşmış çiftçilerin oluşmasını sağlamak için atılmış bir adımdır.

Türkiye’de çiftçiler için tarımsal eğitim alanında yapılmış çalışmalarda maalesef yeterli düzeyde değildir. Türkiye’de çiftçiler üretimlerini büyüklerinden gördükleri şekilde yapmaktadır. Bu da üretim aşamasında teknolojik gelişmelere uyum sağlanmasını geciktirmektedir. Eğitimli ve profesyonel üretim yapan işletmelerin yoksunluğu tarımı ticaret için değil sadece kendi geçimini sağlamak için yapılan bir uğraş haline getirmektedir.

Türkiye’de tarım sektörünün en önemli sorunlarından biride girdi maliyetlerinin yüksek olmasıdır. Gübre, mazot tarımsal üretim için, hayvancılık için yem ve kaba yem yüksek maliyet taşımaktadır. Maliyet yüksekliği beraberinde tarımsal üretimde arz düşüklüğünün ana sebepleridir. Gübre destekleri, mazot destekleri gibi destekler kullanılsa da bu desteklerin bir yıl sonra ödenmesi de belki tarımsal desteklerin etkin olmamasının sebeplerinden olabilir. Türkiye tarımının sorunlarının açık bir şekilde bilinmesine rağmen sorunlara çözüm bulunamamasının nedeni belki de kullanılan tedavi yöntemlerinin eksik ya da yanlış yöntemlerle uygulanıyor olmasıdır.

Tarımsal finansman gelişmiş ülkelerde devlet tekelinde olan bir olgu değildir. Sadece destekleme sistemlerinden oluşmaz. Destekleme sistemleri dışında tarım sigortaları, üretici örgütleri ve kredi kooperatifleri, borsalar, leasing sistemleri gibi birçok finansman aracı tarıma hizmet vermektedir. Örneğin kooperatifçilik AB ülkelerinde en fazla kullanılan ve gelişmiş sistemlerdir. AB kooperatifler, üretici birlikleri ve ziraat odaları şeklinde birbirini tamamlayan 3 ayaklı bir sistem oluşturulmuştur. Bu sistem her ülke de farklı yönetim sistemleri uygulanmasına rağmen üretimden tüketimde son müşteriye ulaşıncaya kadar ürünler kooperatifler tarafından organize edilmektedir. AB’de kooperatifler tarımın gelişiminde, sanayileşmesinde, yönlendirilmesinde ve finansmanında kooperatifler itici bir güç olarak hareket eder (Can, Sakarya, 2012:31).

Almanya tarım kredi kooperatiflerinin ilk kurulduğu ülkedir. Almanya’da kooperatifler özerk kuruluşlar olup devlet müdahalesi olmayan ve devletten yardım almayan kuruluşlardır. Bu ülke kooperatif bankacılığı sisteminin de geliştiği bir ülkedir.

Kooperatif yapıları birbiriyle koordineli olarak faaliyet göstermekte ve tarım sektörünün her alanında yer almaktadır (Köroğlu, 2003:6-7). Türkiye’de kooperatifleşme hareketleri Avrupa’ya kıyasla farklı bir yapıdadır. Ülkemizde kooperatifler birbirleriyle iletişim içinde olmayıp koordineli olarak hareket etmemektedir. Birbirini tamamlar nitelikte de oluşmadıkları gibi birbirlerinin ikamesi niteliği taşımaktadırlar.

ABD’de tarımsal kredi başvuran üreticiler 4 gruba ayrılmıştır. Bunlar; sürekli tarımla uğraşan çiftçiler, yarı ya da belirli zamanda çalışan çiftçiler, tarımla ilgilenen iş sahipleri ya da tarıma dayalı ticarethaneler, kırsalda yaşayanlar olarak ayrılmıştır (Güneş, Movassaghi, 2016:1715). Bu gruplandırma olayı ülkemizde de tarımsal destek sisteminde ve kredi sisteminde uygulanabilir bir yapıdır. Bu sayede ülkemizde çiftçi grupları oluşturularak her gruba tarıma katkı sağladıkları oranda destek verilerek tarımda uzmanlaşan ya da tam zamanlı olarak faaliyet gösteren kişilerin ve kurumların tarımsal destekleme sisteminden daha fazla faydalanmaları sağlanarak tarımsal verimlik artabilir.

Tarım sigortaları ve borsalar ülkemizde yeni gelişen ve daha tam oturmamış yapılardır. Avrupa’da ve ABD’de sistemler gelişmiş organizasyonlardır. ABD tarım borsalarının en fazla geliştiği ülkedir ve tarımsal ürün sözleşmelerinin en fazla işlem gördüğü, canlı hayvan alım satımının belirli kriterler üzerinden yapıldığı yanı tarımsal ürün ticaretinin borsada en fazla yapıldığı ülkedir. Ülkemizde VOB (vadeli opsiyon borsaları) var olmasına rağmen hala istenilen düzeyde işlem yapmamaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARIMIN FİNANSMANINDA BANKALAR

3.1. TARIMSAL FİNANSMAN ARACI OLARAK KREDİ

Tarım sektöründe işletmeler diğer sektörlerde olduğu gibi sermaye ihtiyaçlarını öz kaynakları ya da dış kaynaklar yoluyla finanse etmektedir. Öz kaynaklar; işletmenin kendi içinde sağlamış olduğu, uzun süreli kullanım olanağı olan ve işletmeye maliyet getirmeyen finansman kaynağıdır. Dış kaynaklar ise; krediler ve diğer finansman teknikleridir. Akgüç (1991) ve Gülçubuk (2000)'e göre tarımsal işletmeleri kredi gereksinim ve sermaye yapılarına göre gruplandırabiliriz (Özçelik, Güneş ve Artukoğlu, 2005:3);

1. Birinci grup; tamamen kendi öz kaynakları ile çalışan ve normal koşullarda hiçbir şekilde yabancı sermayeye ihtiyaç duymayan tarımsal işletmelerden oluşur.
2. İkinci grup; kendi öz sermayesinin yetersiz kaldığı durumlarda geçici bir süre için yabancı kaynağa yönelen tarımsal işletmelerden oluşur.
3. Üçüncü grup; yabancı sermaye sağlayamadığı için basit ve ilkel yöntemlerle üretim yapan tarımsal işletmelerden oluşur.

Yukarıdaki gruplandırmada birinci grup sermaye yapısı bakımından en ideal durumda olan işletme yapısıdır. Bu grupta yer alan işletmeler bütün ihtiyaçlarını kendi sermayeleri ile karşılayabildikleri için sermaye biriktirdikleri sürece üretim ve pazar risklerinden daha az etkilenirler ve bu da onlara faaliyet alanlarında daha rahat hareket etme imkanı sunar. Tarımsal işletmelerde istenilen durum bu grupta yer alınmasıdır ancak ülkemizde ve diğer gelişmekte olan ülkelerde tarımsal işletmeler iki ve üçüncü grup içinde yer almaktadır. Yani tarımsal işletmeler dış kaynağa/yabancı sermayeye bağımlı olarak üretim yapmaktadırlar. Dış kaynak/yabancı sermayenin en önemli kalemi ise kredilerdir.

Aksöz (1972)'e atfen, Berberoğlu (1981:47)'e göre; *"kredi; biçimi ve ödeme durumu göze alınarak, belirli bir süre sonunda kullanma bedeli ile birlikte geri ödeme koşulu kabul edilerek, başkasına ait bir mal ya da parayı kullanmak"* biçiminde tanımlanmıştır.

Tarımsal krediler, işletmelerin finansal açıdan zor durumda olduğu, likidite eksikliğine düştüğü zamanlarda işletmenin devamlılığını sağlamaya yardımcı olur. Aslında krediler ile tarımsal işletmeler gelecekte oluşacak sermayelerini bedel karşılığı olarak şimdi kullanmaktadır. Tarımsal krediler likidite akışını sağlayarak sektördeki nakit akışı oluşturarak sektörün gelişmesini ve akabinde tarımın iletişim içinde olduğu

diğer sektörlerin de gelişmesine katkı sağlamaktadır. Bu da tarımsal kredilerin ekonomik gelişmeler üzerinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir.

Berberoğlu (1981:48)'e göre; tarımsal krediler tarım sektörünün gelişmesinin yanında tüm ekonominin gelişmesine katkı sağlayan araçlardır. Tarım sektörünün kredi ihtiyacının karşılandığı ülkelerde tarım kolaylıkla ve hızla gelişim gösterirken, kredi ihtiyacının karşılanamadığı ülkelerde tarım sektörü geri kalmıştır. Bu nedenle tarımsal krediler gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için tarım sektöründeki üretimi arttırmaya ve bu sektördeki yaşama düzeyini yükseltmeye yardımcı olan en önemli faktörlerdendir. Tarımsal krediler ülkemiz gibi tarım sektöründe tasarruf olanakları sınırlı, bunun sonucu olarak sermaye birikim olanakları kısıtlı olan gelişmekte olan ülkelerde daha büyük önem taşımaktadır.

Tarımsal işletmeler gerekli sermaye birikimini sağlayamadıkları için krediye ihtiyaç duyarlar. Tarım işletmelerinde kredi gereksinimi ekonomik ve sosyal nedenler ile doğal faktörlerden kaynaklanmaktadır. Kredi gereksinimini daha alt başlıklara indirsek;

1. Türkiye'de ve çoğu gelişmekte olan ülkelerde tarım işletmeleri küçük ölçekli ve sermaye birikimi sağlayabilecek yapıda olmamaları işletmelerin devamlılığını sağlayabilmek adına krediye yönelmelerine neden olur.
2. Tarım sektöründe çoğu üründe yılda bir defa hasat yapılması buna karşın üretim için dönem boyunca masraf yapılması, tarımda sermaye devir hızının düşük olması ve tasarruf oranının az olması üreticini üretimin devam ettirmek adına krediye ihtiyaç duymasına neden olur.
3. Tarımsal üretimde doğa koşullarına bağlılığın yüksek olması, tarımda ve hayvancılıkta hastalık ve zararlılardan etkilenme oranının yüksek olması bu karşın tarım sigorta sistemlerinin gelişmemiş olması üretim süreci sonunda üreticinin gelir kaybı yaşamasına neden olur. Buda bir sonraki üretim için krediye ihtiyaç duyulmasına neden olur.
4. Teknolojik gelişmelere uyum sağlamak, hızlı makineleşme, tüketici tercihlerindeki değişim ve girdi kullanımındaki artışlar üreticinin ek gelire ihtiyacını artırarak krediye yönelmesine sebep olur.
5. Türkiye'de sıkça yaşanan bir durum olan ürün fiyatlarındaki dalgalanmalar üretici gelirine direkt etki eden durumlardandır. Üretici beklediği geliri elde etmeyebilir bu durumda üretim faaliyetlerine devam etmek adına krediye ihtiyaç duymaktadır.

Yukarıda sayılan sebeplerden dolayı tarımsal üretim için gerekli olan krediler tarımsal üretimin gelişmesi ve büyümesi için temel faktörlerden biridir. Tarımsal kredi kullanmaktaki amaçlar ise;

1. Tarımsal işletmelerinin donanımlarının modernizasyonun sağlanması,
2. Tarımsal ürünlerin üretim ve verimliliklerinin artırılması,
3. Küçük üreticilerin toprak edinmelerini sağlamak ve desteklemek,
4. Tarım ürünlerinin iç ve dış pazarlarda pazarlanmasını sağlamak ve pazarlamayı geliştirmek,
5. Tarımsal sanayi ile ilgili her türlü girişim

Yukarıda saydığımız nedenler ve amaçlar doğrultusundan tarım sektörü için kredi, üretim faaliyetlerini sürdürme, büyüme ve gelişmeyi sağlayan en önemli faktördür.

3.2. TÜRKİYE'DE TARIM SEKTÖRÜNDE İŞLETMLERİN GENEL YAPISI ve KREDİ GEREKSİNİMİ

Üretim; emek, sermaye, toprak ve girişimci olarak sıralanan üretim faktörleri ile gerçekleşir. Bu üretim faktörleri içinde zamanla sermayenin önemi giderek artmaktadır. Sermaye, bir işletmenin kurulması ve faaliyetlerini sürdürmesi için gerekli olan mal ve paradır. Tarımsal işletmeler; sermaye devir hızının düşük olması, doğal faktörler, hastalık ve zararlılar, teknolojik gelişmelere uyum, küçük işletme yapılarından oluşması gibi birçok nedenden dolayı sermayeye ihtiyaç duymaktadırlar ve bunu kendi öz sermayeleri ile karşılayamadıkları için yabancı sermayeye (genellikle krediye) yönelmektedirler.

Türkiye'de tarım işletmelerinin %3'ü yalnızca hayvancılık yapar, %24'ü yalnız bitkisel üretim yapan, %73'ü ise hem hayvancılık hem bitkisel üretim yapmaktadır. Ülkemizde üretim yapısı ise genellikle küçük ölçekli olarak tanımlanan üretim yapısıdır. Bu durum ise ülkemizde sermaye gereksinimini arttırmaktadır. Ülkemizde tarımsal işletmelerin genel yapıları ise aşağıdaki tablo 3.1de verilmektedir.

Tablo:3.1: Türkiye'de Tarımsal İşletmelerin Genel Yapısı:

Ekonomik Büyüklük Sınıfı	Toplam İşletme (%)
Toplam	100
< 6 600	21.7
6 600-26 640	36.3
26 640- 83 250	27.5
83 250- 333 000	12.7
333 000- 832 500	1.4
832 500 +	0.3

Kaynak: Tüik, Tarımsal İşletme Yapı Araştırması, www.tuik.gov.tr, 28.05.2018

Ülkemizde tarımsal işletmelerin genel yapısı küçük aile işletmeleridir. Küçük üretici yapıları girdi temin etmede küçük ölçekli bir görünüm sergilerler buda girdilerde maliyet artışına neden olur. Küçük üreticinin pazarı etkileme kapasitesi düşük olduğundan elindeki ürünü daha düşük fiyata aracıya devretmek zorundadır. Üretime devam etmek ve oluşan teknolojik yenilikleri uygulamak için gerekli öz sermaye küçük üreticilerde bulunmamaktadır. Ayrıca tarım sektörün de makine-ekipmanların büyük çoğunluğu yurt dışından ithal edilmektedir. Bu gibi sebeplerden dolayı Türk tarım sektöründe finansman ihtiyacı en önemli sorunlardan biridir. Ülkemizde tarımsal finansman ihtiyacı çeşitli yollarla karşılanmaktadır. Bir önceki bölümde de bahsettiğimiz bu yollar; devlet desteklemeleri, uluslar arası kuruluşların sağladığı yardımlar ve bankaların vermiş olduğu kredilerdir. Ülkemizde tarımsal kredi sistemi tam olarak gelişmiş olamasa da tarımın finansmanın en önemli kolunu oluşturmaktadır.

3.3. TÜRKİYE’DE TARIMSAL KREDİ ORGANİZASYONLARI ve UYGULAMA YÖNTEMLERİ

Ülkemizde tarımsal kredi kaynaklarını 2’ye ayırmak mümkündür. Bunlar; özel kişiler ve organize olmuş kredi kuruluşlarıdır. Özel kişiler; akrabalar, aynı bölgede yaşayan üreticiler, büyük toprak sahipleri, tüccar ve esnaflar ve tefeciler/faizciler tarımsal kredi sağlayan özel kişiler içine girmektedir. Tefeci yüksek faizle kredi hizmeti sunan kişidir. Çiftçinin bu krediye kullanması onu ağır bir borç yükü altına sokar.

Organize olmuş kredi kaynakları; tarım sektöründe faaliyette bulunmak tarımsal kredi ihtiyacını karşılamak için kanun ve yönetmelikle kurulmuş, kredi işlemlerini belirli standartlar içinde yürüten kamu ve özel kuruluşlardır. Organize olmuş kredi kaynakları, şahıslardan sağlanan kredi faiz oranlarına göre daha düşük faizlerle kredi sağlayarak ve faiz oranlarını istedikleri şekilde değiştirememektedirler (Taşkiran, Özudoğru, 2010:153).

Türkiye’de organize olmuş kredi kuruluşlarının başında TKK ve Ziraat Bankası gelmektedir. TKK ve Ziraat Bankası, uzun yıllardır sisteme hizmet vermelerinin yanı sıra devlet sübvansiyonlu kredileri de bu kurumlar üzerinden sağlandığı için tarımsal kredi mekanizması içinde ağırlıklarını korumaya devam etmektedirler. Özel bankalarında tarımsal kredi sistemine yeni giriş yapmaları ile tarımsal kredi sisteminde de azda olsa rekabetten söz etmeye başlanmıştır.

Ülkemizde tarıma finansman sağlayan bankaları BDDK'nın 2016 verilerine göre sermaye yapılarına göre aşağıdaki gibi ayırabiliriz;

1. Kamu sermayeli bankalar; TC Ziraat Bankası A.Ş. ve Türkiye Halk Bankası A.Ş.
2. Özel sermayeli bankalar; Şekerbank T.A.Ş., Turkish bank A.Ş., Anadolubank A.Ş.
3. Yabancı sermayeli bankalar; Denizbank A.Ş., ICBC Turkey Bank A.Ş.,

Yukarıda saydığımız bankalar sadece 2016 yılında ihtisaslaşmış kredilerde tarımsal kredi veren bankalardır. Bu bankalar dışında İş Bankası, Yapı ve Kredi Bankası, Vakıflar Bankası, QNB Finansbank, TEB gibi birçok banka tarım sektörüne hizmet vermekte ve yeni ürünlerini piyasaya sürmektedir. Bankalar tarımsal kredileri vadelerine ve amaçlarına göre olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. Bu durum tablo 3.2 de verilmektedir.

Tablo 3.2: Tarımsal Kredileri Çeşitleri:

Vadelerine Göre Krediler	Amaçlarına Göre Krediler
Kısa Vadeli Krediler, 1 yıla kadar vadeli krediler	Üretim Kredileri
Orta Vadeli Krediler, 1-5 yıl arası vadeye sahip krediler	İşletme Kredileri
Uzun Vadeli Krediler, 5-20 yıl arası vadeye sahip krediler	Yatırım Kredileri (donanım- yapı ve tesis kredileri)
	Pazarlama Kredileri
	Tarımsal Sanayi Kredileri

Vade yapılarına göre kredileri yukarıdaki tabloda da gösterildiği gibi üçe ayırabiliriz. Kısa vadeli krediler, 1 yıla kadar vadesi olan kredilerdir. Orta vadeli krediler, 1 ve 5 yıl arası vadeye sahip olan kredilerdir. Uzun vadeli krediler ise, 5 ve 20 yıl arası vadeye sahip kredilerdir. Amaçlarına göre krediler ise 5'e ayrılmaktadır.

1. Üretim kredileri, tarımsal üretimin artırılması için bitkisel ve hayvansal üretime verilen kredilerdir (Erdaş, 2012:55).
2. İşletme kredileri, üreticilerin tarımsal faaliyetleri ile ilgili olarak tarımsal girdi ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla verilen kredilerdir (Yılmaz, 2008:25).
3. Yatırım kredileri, tarımsal işletmelerin kurulması, satın alınması veya var olan işletmenin yeni yatırımları ya da modernizasyonu amacı ile verilen, traktör kredileri, ekipman kredileri, tarla/arazi alım kredileri, sera kredileri, meyvecilik kredileri, tarımsal ihtiyaç kredileri ve hayvancılık kredileri gibi kredileri kapsamaktadır.
4. Pazarlama kredileri, tarımsal ürünlerin pazarlama zincirinin kurulması ve yönetiminin sağlanması amacıyla verilen kredilerdir.

5. Tarımsal sanayi kredileri, tarımsal ürünlerin hammadde olarak kullanılması ve yeni bir ürün oluşturulması anlamına gelen tarımsal sanayi işletmelerine sunulan işletme ve yatırım kredileridir (Yılmaz, 2008:25).

Tarım bankacılığı ya da tarımsal kredi sisteminde hizmet veren her banka kredileri değerlendirme süreçlerinde farklı yöntemler ve usuller kullanmaktadır. Bazı bankalar tarım kredilerini ticari kredi değerlendirme yöntem ve usullerine göre değerlendirirken, bazı bankalar ise tarım sektörü ile özdeşleşmiş yöntemler kullanmaktadır. Tarım kredi tespit süreçleri, şube-bölge müdürlüğü-genel müdürlük yetkisi şeklinde üç kademedен oluşmaktadır. Tarım kredilerinin tespit süreci alanında uzmanlaşmış ekipler tarafından yapılmaktadır. Ayrıca tarım sektörünü etkileyen çok fazla değişken olması sebebiyle tarım kredileri ticari, KOBİ ve bireysel kredilerden ayrılmaktadır.

Tarım kredi tespiti yaparken bazı bankalar kıymet takdiri yöntemi uygularken bazı bankalar ise tarım ürün matrisi yöntemi uygulamakta hatta iki yöntemi aynı anda uygulayan bankalar bile vardır. Kıymet takdiri yöntemi ile çiftçi/üreticinin sahip olduğu arazi teknik olarak değerlendirilmektedir. Tarım ürün matrisinde ise çeşitli kategorilere ayrılmış ürün cinsleri (bitkisel üretim, endüstri bitkileri, yağlı tohumlar gibi) harcama dönemleri, hasat dönemi, dekar başına elde edilen tahmini net gelir bilgileri göz önüne alınarak yapılan değerlendirme biçimidir. Yani tarım kredilendirme yöntemini bankaların tarımsal kredilendirmeye bakış açısı belirlemektedir (Uzlu, 2012:8-12).

Tarımsal kredileri yukarıdaki tabloda belirtildiği üzere vade yapılarına ve amaçlarına göre sınıflandırmak mümkündür. Yukarıda saydığımız bankalar kendilerine özgü sistemlerle ve ürünlerle tarımsal kredi sistemine yeni ürünler sunmaya başlamıştır. Çoğu bu sektöre yeni adım atmış bankalardır. Bu alanda yapılanmaya başlamış ve sektördeki rekabet oranını da arttırmaya başlamışlardır. Ayrıca bu rekabetten kaynaklı olarak bankalar çiftçiye/üreticiye yeni ürünler sunarak onların finansman portföyünü de geliştirmektedirler.

3.4. TARIMSAL FİNANSMANDA KAMU SERMAYELİ BANKALAR

Bankaları kamu ve özel sermayeli bankalar olarak ikiye ayırabiliriz. Sermaye kaynaklarına göre ise yerli sermayeli ve yabancı sermayeli bankalar olarak ayırmak mümkündür. Kamu sermayeli bankalar; sermaye paylarının çoğunluğunun doğrudan veya dolaylı olarak devletin elinde bulundurduğu bankalardır. Ülkemizde, Ziraat

Bankası, Halk Bankası, Vakıfbank, İller Bankası, Türkiye Kalkınma Bankası kamu bankası özelliğini taşıyan bankalardır (Güney, 2008:3).

Tarım son yılların en gözde sektörlerinden biridir. Türkiye’de ve dünyada onu bu derece önemli yapan unsur ise insanoğlunun besin ihtiyacını karşılayan tek sektör olmasıdır. Ülkeler için bu sektörde dışa bağımlı olmak hem stratejik açıdan hem de getirdiği maddi külfet açısından büyük bir yükümlülüktür. Bu yüzden başta AB ve ABD’de olduğu gibi ülkeler tarımlarının gelişmesi için devlet eliyle tarıma bir tür koruma kalkını oluşturmaktadırlar.

Türkiye’de tarım çeşitli yollarla yıllardır korunmaktadır. Ancak 1980’lere kadar kendi kendine yetebilen Türkiye artık tarımsal ürünleri ithal eder bir konuma gelmiştir. Bu durumun birçok sebebi vardır. En önemli sebeplerinden biride Türkiye’de tarımının finansman kaynağı bulmada yeterli olmamasıdır. Devlet bu konuda birçok destek ve ödenek sağlasa da tarımda finansman eksikliği hala devam eden bir olgudur.

Türkiye’de tarımın finansmanında en eski ve köklü iki kredi kuruluşu vardır. Bunlardan biri TKK diğeri ise Ziraat Bankası’dır. Kamu sermayeli bankalar içinde Ziraat Bankası Türk tarımının en önemli ve eski finansörü olma özelliği taşımaktadır. Tabii ki zamanla tarım sektöründeki gelişmeler ve diğer sektörlerde artan rekabet bankaların tarım sektörüne olan ilgisini arttırmış artık Türkiye’de çoğu banka tarımsal finansman için piyasaya ürünler sunar hale gelmiştir. Bu bankaları ve her bankanın sunduğu hizmetleri aşağıdaki başlıklarda daha detaylı bir şekilde görebiliriz.

3.4.1. Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası A.Ş.

Türkiye’de tarıma finansman sağlama çabaları Cumhuriyet öncesine dayanmaktadır. İlk kez tarıma kredi sağlamak adına 1863 yılında Mithat Paşa tarafından Memleket Sandıkları kurulmuştur. Daha sonra bu kuruluşlar Menafi sandıkları ardından da Ziraat Bankası adını almışlardır (Berberoğlu, 1981:86).

Memleket Sandıklarının sermayesi başlangıçta imece usulü sağlanmıştır. Daha sonraki süreçte bu yöntemden vazgeçilmiş ve köylünün mal varlığı ile orantılı olarak kuruma buğday vermesiyle sağlanmıştır. Zamanla kuruluş için gerekli sermayenin toplanmasında yaşanan zorluklar ve kredi vermede yapılan yolsuzluklar sonucu Memleket Sandıkları yeniden düzenlenmiş ve adı Menafi sandıkları olarak

değiştirilmiştir. Menafi Sandıklarının sermayesi aşar vergisine menafi hissesi eklenerek oluşturulmuştur. Daha sonraki süreçte sandıklarda toplanan paraların kullanımını ile ilgili olarak şüphelerin uyanması üzerine 1888 yılında tarımsal finansman devlet kontrolüne alınarak ilk devlet bankası olan Ziraat Bankası kurulmuştur. Menafi Sandıklarının alacaklarını bu bankaya devretmesiyle Ziraat Bankasının sermayesi oluşturulmuştur (Sezgin, Şendoğdu, 2008:21).

Günümüzde anonim şirket özelliği taşıyan Ziraat Bankası kurulduğu günden bu yana Türk tarımının en önemli hatta bir dönem tek kredi kaynağı olarak faaliyet gösteren bir kurum olmuştur. Ziraat Bankasının yıllarca tek banka olarak bu alanda faaliyet göstermesinin nedeni ise, Türk tarımının yapısal sorunlarının yanı sıra tarım sektörünün risk ve belirsizlikleri ve tarıma aktarılan kaynağın ne amaçla kullanıldığının bilinmemesi gibi sebeplere dayanmaktadır. Ziraat Bankasının kuruluş amacı her ne kadar tarımsal finansman sağlamak olsa da diğer bütün bankacılık işlemlerini de yapmaktadır. Türkiye'nin en eski ve en büyük bankalarından olan Ziraat Bankası ülke geneline yayılmış birçok şube ve yıllarca bu alanda çalışmış olmanın verdiği uzmanlaşma ile Türk Tarım sektörüne en çok kaynak aktaran banka rolünü henüz diğer bankalara devretmemiştir. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri de devletin çiftçiye kullandırdığı sübvansiyonlu tarım kredilerinin de bu banka aracılığıyla dağıtılmasıdır.

Ziraat Bankası tarımsal kredilerde belirli şartları ve belgeleri sağlayan tüzel ya da gerçek kişilere kredi sağlamaktadır (Arıcı, 2007:17). Ziraat Bankasınca istenilen şartlar;

1. Ergin ve ayırt etme gücüne sahip olunması,
2. T.C. vatandaşı olması ve nüfus kütüğünde kayıtlı olunması,
3. Tarımsal işletmesi bulunması,
4. Bankaya vadesi geçen borcunun bulunmaması,
5. Tefecilik yapmaması,
6. Çek kullanım yasağı bulunmaması gibi şartlar aranmaktadır.

Ziraat Bankasınca tüzel kişilerden istenilen belgeler;

1. Şirket ana sözleşmesinin yayımlandığı Ticaret Sicili Gazetesi,
2. Oda kayıt belgesi,
3. Vergi numarası,
4. Şirketi temsile yetkili kişilerin imza sirküleri,
5. Yeni kurulan şirketler için kuruluş veya son yıla ait, diğerlerinde ise son üç yıla ait bilanço, gelir tablosu ve mizanlar.

Ziraat Bankasınca gerçek kişilerden istenilen belgeler;

1. Tarımsal kredi başvuru formu,
2. Çiftçilik belgesi,
3. Nüfus cüzdanı fotokopisi,
4. Vergi numarası,
5. İkametgah ilmühaberi,
6. Bilanço esasına göre faaliyet gösteriyorsa son üç yıla ait bilanço tablosu ve mizanlar.

Ziraat Bankası tarımsal kredileri diğer bankalardan farklı olarak girimci KOBİ başlığı altında toparlamıştır. Ziraat Bankası'nın çiftçi/üreticilerimize sunmuş olduğu krediler; hayvancılık ve su ürünleri kredileri, bitkisel üretim kredileri, mekanizasyon kredileri ve kartlar olarak sınıflandırmak mümkündür. Ayrıca Ziraat Bankasının sunduğu diğer krediler başlığı altında, işletme edindirme kredileri, hasat ve pazarlama kredileri, taksitli tarım kredisi, TMO makbuz senedi karşılığı krediler, lisanslı depoculuk yatırımları, genç çiftçi kredisi, organik tarım kredileri, yapılandırma uygulamaları, arazi alım kredileri, üretim destek kredileri, nakliye aracı kredileri, elektronik ürün senedi karşılığı krediler, sözleşmeli üretim kredileri, iyi tarım uygulamaları kredileri, IPARD programı kapsamında kullanılacak krediler de bulunmaktadır (Ziraat Bankası, www.ziraatbank.com.tr/tr/girisimci/tarim, 05.06.2018).

Hayvancılık ve su ürünleri kredileri, havyasal üretim ve su ürünleri kredileri olarak alt başlıklara ayrılmıştır. Hayvansal üretim kredileri, büyükbaş küçükbaş hayvancılık (besi, süt hayvancılığı, damızlık hayvancılık vb.), kanatlı hayvancılık (kaz, ördek, tavuk, hindi, bıldırcın, deve kuşu vb. yumurta, et, damızlık hayvancılık vb.), arıcılık vb. havyacılık konularında yatırım ve üretim faaliyetlerinde ihtiyaç duyulacak finansman desteğine yönelik sunulan kredi türüdür. Hayvancılık kredileri yatırım ve işletme kredileri olarak ayrılmaktadır. Yatırım kredileri, ahır/ağıl yapımı; süt soğutma tankı, çeşitli ekipman alımı; arıcılığa ilişkin çeşitli harcamalar, işletme ihtiyacı ile orantılı güneş, biogaz, rüzgar yatırımları, yatırımın yapılacağı tarla/arsanın alımı dahil yatırım harcamaları ile birlikte belirli üretim konularında özellikler büyükbaş ve küçükbaş alımı konusunda kullanılan kredilerdir. İşletme kredileri ise yem, ilaç, yakıt, makine bakım-onarım, sigorta, kira vb. giderler ile belirli üretim konularında özellikle büyükbaş, küçükbaş ve kanatlı hayvan alımıyla ilgili giderleri finanse etmek için kullanılan kredilerdir. Bu kredilerde kullanacak kişinin şartları ve üretim

konuları uygunsa ilgili yılda yayınlanan Bakanlar Kurulu Kararında yer alan kriterler sağlanıyorsa sübvansiyonlu krediler kapsamında üretici düşük faizli kredilerden faydalanabilmektedir (Ziraat Bankası, www.ziraatbank.com.tr/tr/girisimci/tarim, 05.06.2018).

Ziraat Bankası'nda su ürünleri kredileri, denizlerde, iç sularda ve beton/toprak havuzlarda her türlü balık avcılığı, balık yetiştiriciliği ile kerevit, istiridye, karides, kurbağa, midye vb. su ürünlerinin yetiştirilmesine yönelik yatırım ve üretim faaliyetlerinin finansmanına yönelik olarak üreticilere sunulan kredidir. Bu kredi türü de işletme ve yatırım kredileri olarak ikiye ayrılmaktadır. İşletme kredileri, bu faaliyet türü ile ilgili olarak alet-ekipman bakım-onarım giderleri ile sigorta, buz, kasa vb. alımı ile yetiştiricilikte yavru, balık, yem, ilaç vb. ayrıca işçilik giderlerinin finansmanına yönelik sunulan kredilerdir. Yatırım kredileri ise; her türlü avlanma ve yetiştiricilik araç gereçlerinin alımı, üretme havuzu, soğuk hava deposu gibi binaların yapımı, motor, tekne, balıkçı gemisi, balık bulucu sistemleri ve balık ağı alımı, açık deniz balıkçılığına dalyan, kafes vb. alımları finanse etmek için kullanılan kredilerdir (Ziraat Bankası, www.ziraatbank.com.tr/tr/girisimci/tarim, 05.06.2018).

Ziraat Bankası'nın bitkisel üretim kredileri; hayvancılık kredilerinde olduğu gibi işletme ve yatırım kredileri olarak ikiye ayrılmaktadır. İşletme kredileri, bu alanda çiftçinin ihtiyacı olan tohum, gübre, ilaç, yakıt, nakliye, pazarlanma, çeşitli demirbaş alımı, bakım-onarım, sigorta kira vb. giderlerin karşılanmasına yönelik kredilerdir. Bitkisel yatırım kredileri ise sera, soğuk hava deposu, bağ ve meyve bahçesi gibi tesislerin kurulması veya satın alınması, proje bütünlüğü içerisinde yatırımla birlikte değerlendirilen derin kuyu açılması, sulama sistemlerinin kurulması, yatırımın yapılacağı tarlanın alımı dahil diğer yatırım harcamaları ile işletme ihtiyaçları ile orantılı güneş, rüzgar, biogaz yatırım harcamalarına yönelik olarak sunulan kredilerdir (Ziraat Bankası, www.ziraatbank.com.tr/tr/girisimci/tarim, 05.06.2018).

Ziraat Bankası'nda mekanizasyon kredileri; tarımsal mekanizasyon kredileri, küçük ekipman kredileri, modern basınçlı sulama kredileri şeklinde üçe ayrılmaktadır. Tarımsal mekanizasyon kredileri, tarımsal üretim için kullanılmak üzere sıfır veya ikinci el traktör ve kendi yürür tarım makineleri için kullanılan kredileridir. Bu kredi için bakanlığın tarımsal mekanizasyon araçlarının kredili satışlarına esas deney ve

denetimlerle ilgili 2000/37 sayılı tebliğ gereğince, tarımsal mücadele araçları hariç, Ziraat Bankası'nca kredi ile alınacak araçların zirai kredilendirme belgesi olmak zorundadır. Ayrıca mekanizasyon kredilerinde banka ile anlaşmalı firmalardan alınan mekanizasyonlarda vade sonuna kadar sabit faiz uygulanmaktadır. Bu alanda Bakanlar Kurulu Kararına uygun üretim ve şartlar sağlanıyorsa Ziraat Bankasında sübvansiyonlu krediler kapsamında düşük faizli kredilerden çiftçi ve üreticiler faydalanabilir (Ziraat Bankası, www.ziraatbank.com.tr/tr/girisimci/tarim, 05.06.2018).

Mekanizasyon kredilerinden küçük ekipman kredileri, satış değeri 25 000 TL'ye kadar olan traktör, biçerdöver, kendi yürür hasat makineleri dışında kalan tarımsal mekanizasyon araçları için KDV dahil satış bedelinin tamamını finanse eden kredilerdir. Sübvansiyonlu kredi uygulamaları yine bu kredi türünde de geçerli olmaktadır. Bu kredinin vade yapısı kredi kullanan kişinin tercih veya hasat dönemine göre değişiklik göstermektedir. Modern basınçlı sulama kredilerinde bu sistemlerin kurulumu, sisteme bağlı derin kuyu açımı, elektrik temini, derin kuyu teçhizatı ve su kaynağının tarlaya taşınmasına yönelik yatırımların giderleri için ihtiyaç duyulacak finansman desteğine yönelik kredilerdir. Yine bu kredi türünde de uygun şartlar ve koşullar sağlanırsa sübvansiyonlu krediler de mevcuttur (Ziraat Bankası, www.ziraatbank.com.tr/tr/girisimci/tarim, 05.06.2018).

Ziraat bankasında yukarıda saydığımız krediler dışında birçok alanda krediyi çiftçi/üreticilerin hizmetine sunmaktadır. Bu krediler ve kullanım alanları ise (Ziraat Bankası, www.ziraatbank.com.tr/tr/girisimci/tarim, 05.06.2018);

- 1. İşletme edindirme kredisi; bitkisel üretim, hayvansal üretim, su ürünleri yetiştiriciliği/avcılığı konularında mevcut kurulu bir işletmenin satın alınması amacıyla gerçek ve tüzel kişilere sunulan kredi türüdür. Bu kredi farklı ödeme periyotları ve vade seçenekleri ile yatırım kredilerinin imkanlarından faydalanabilir. Ayrıca gerekli koşul ve şartlar sağlanırsa sübvansiyonlu kredilerden faydalanmakta mümkündür.*
- 2. Arazi alım kredisi; hisseli tarım arazilerinde hisse paylarını satın almak isteyen diğer hissedarlara, hisseli olup olmamasına bakmaksızın bitişik araziye satın almak isteyenlere, hisselsi veya bitişik parsel olmayan arazilerin satın alınmasına yönelik olarak sunulan kredilerdir. Bu kredi türünde de sübvansiyonlu kredi olanakları Ziraat Bankasında mevcuttur.*

3. *Hasat ve pazarlama kredileri; işletmelerin hasat ve pazarlama döneminde ortaya çıkabilecek kısa süreli nakit ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik kredilerdir.*
4. *Üretim destek kredileri; üreticilerin tarımsal üretim dışındaki kısa vadeli finansman ihtiyacını karşılamaya yönelik kredilerdir. Harcama türü ayrımı olmadan kredili mevduat hesabı şeklinde kredi kullanılmaktadır.*
5. *Taksitli tarım kredisi; sabit faiz imkanı sunulan bu kredide farklı ödeme periyotları ve çiftçinin hasat dönemine uygun vade seçenekleri bulunmaktadır.*
6. *Nakliye aracı kredisi; tarımsal üretim yapan gerçek ya da tüzel kişilerin tarımsal girdileri, ürünleri, canlı hayvanları, makine ve ekipmanların nakliyesi amacıyla ihtiyaç duyacakları taşıtların alınmasında kullanılan kredi türüdür.*
7. *TMO makbuz senedi karşılığı krediler; ürünlerini TMO'ya satan gerçek/tüzel kişilerin TMO'dan aldıkları makbuz senetleri karşılığında sunulan kredidir.*
8. *Elektronik ürün senedi karşılığı krediler; Ziraat Bankası'nın anlaşmalı olduğu lisanslı depolara ürünlerini teslim eden üreticilere ürünlerinin karşılığı olarak verilen elektronik ürün senetlerinin %75'i oranında kredi kullanma olanağını banka sağlamıştır.*
9. *Lisanslı depoculuk yatırımları; tarım havzaları üretim ve destekleme modelinde öngörülen havzalarda yetiştirilen ürünler ile uyumlu depolama yatırımları yapacak olan lisanslı depo işletmelerine sunulan kredidir.*
10. *Sözleşmeli üretim kredileri; sözleşmeli üretim modeliyle tarımsal üretim yapan ve ya yaptıran işletme/üreticilere yönelik olarak sunulan kredi türüdür.*
11. *Genç çiftçi kredisi; bakanlık tarafından hibe kazanan genç üreticilere bakanlık tarafından onaylanan hibe tutarının 3 katına kadar proje kredisi ile hibe tutarı ve proje kredisi toplamıyla oluşturulan kapasiteye göre belirlenecek tutarda işletme kredisi olarak sunulan kredi türüdür. Bu kredi türünde de gerekli şartlar sağlanıyorsa sübvansiyonlu kredilerden de üretici faydalanabilmektedir.*
12. *İyi tarım uygulamaları kredisi; iyi tarım uygulamaları ile ilgili yönetmelik esasları dahilinde bireysel (gerçek/tüzel kişilik) ve ya grup (üretici örgütü veya müteşebbis) sertifikasyonu kapsamında iyi tarım uygulamaları kapsamında tarımsal faaliyette bulunan yada bulunacak olan üreticilerin finansman ihtiyacına yönelik sunulan kredilerdir.*
13. *Organik tarım kredileri; organik tarım kanunu ve yönetmeliklere uygun olarak organik tarımsal ürün üretimi yapan veya organik tarımsal girdi üretimi yapan bunun yanında ürünü toplayan, işleyen, ambalajlayan, pazarlayan veya bu faaliyetleri yapacak olan gerçek/tüzel kişi veya üreticilere sadece kendi faaliyetleri ile ilgili olarak sunulan kredilerdir. Koşullar ve şartlar sağlanıyorsa bu konuda uygulanan sübvansiyonlu kredilerden faydalanabilmektedir.*

14. IPARD programı kapsamında kullanılan krediler; IPARD programı kapsamında hibe kazanan üreticilere yönelik olarak sunulan kredilerdir.
15. Yapılandırma uygulamaları; Bakanlar Kurulu kararı ile yalnızca faiz indirimli olarak kullandıkları krediler erteleme kapsamına alınmıştır. Bu uygulama ile ertele kredilerde 1. yıl sübvansiyonlu olarak faiz indirimi uygulanmakta olup diğer yıllar ise bankanın belirlediği faiz oranı uygulanmaktadır. Yine kredi borçlarına ertelen yıl ile birlikte 5 yıla kadar taksitlendirme imkanı da sunulmaktadır.

Ziraat bankası tüm bu kredilerin yanı sıra tarım sektörüne devlet destekleme ödemeleri, devlet destekli tarım sigortaları, geleneksel tarım sigortaları, diğer sigortalar ve aracılık hizmetleri alanlarında da faaliyette bulunmaktadır. Tüm bu uygulamalar onu diğer bankalardan bu alanda ayrıcalıklı bir konuma getirmektedir. Sektörde lider konumda olmasının en büyük sebeplerinden biride yıllardır bu alanda faaliyet göstermesinin yanı sıra sübvansiyonlu kredi uygulamalarıdır.

3.4.2. Türkiye Halk Bankası A.Ş.

Halk bankası küçük esnaf ve sanatkarlar ile küçük ve orta boy işletmelerin (KOBİ) finansman ihtiyacını karşılamak amacıyla kurulmuştur. Halkbank ile KOBİ'lerin ve esnaf-sanatkarların kısa vadeli çalışma sermayesi ile orta vadeli makine, tesis kredisi sağlanarak işlerinin gelişmesi, üretiminin artırılması ile değerlendirilmesine olanak sağlamak istenmiştir (Takan, Acar Boyacıoğlu, 2010:12).

Halk Bankası esnaf bankası olma özelliği taşısa da son yıllarda tarımsal kredilere olan ilginin artması sebebiyle tarım sektörüne yönelik ürünler sunmaya başlamıştır. Halkbank'ın tarımsal bankacılık alanındaki amacı, mevcut ve potansiyel müşterilerine tarımsal kredilerle birlikte diğer bankacılık ürünlerini sunmaktır. Halkbank'ın tarımsal müşterilere sunduğu krediler Tarım Destek Paketi adı altında toparlanmıştır. Tarım destek paketi içinde yer alan ürünler (Halkbank, <https://www.halkbankkobi.com.tr/channels/KOBI-LER-OZEL/KOBI-DESTEK.../Tarim.../270>, 20.04.2018);

1. Tarım destek kredisi,
2. Tarımsal arazi alım kredisi,
3. TMO makbuz senedi karşılığı kredi,
4. Traktör ve tarım makineleri ile ekipman kredisi,
5. Topraksız tarım faaliyet kredisi,
6. İpard ve kırsal kalkınma kredisi,

7. Sera işletme ve sera yapım kredisi,
8. Çeltik kredisi paketi,
9. Tarımsal sulama sistemleri iyileştirme ve kurulum kredisi

Tarım destek kredisi; üretici/işletmelerin tohum, dikimi, gübreleme ve sulama gibi ekim öncesi ve sonrası tarımsal faaliyetlerine finanse etmek ya da hasat toplama dönemindeki nakit ihtiyaçlarına karşılamak amacıyla 12 aya varan vadelerle kullanılan kredilerdir.

Tarımsal arazi alım kredisi; tarımsal üretim yapılan mevcut arazinin büyütülmesi veya yeni tarımsal arazi (tarla, sera, bahçe vb.) alımlarına yönelik olarak bankanın sunmuş olduğu kredidir. Ürün desenine/ hasat dönemine uygun olarak banka 60 aya kadar vade imkanı sunmaktadır.

TMO makbuz senedi karşılığı kredi, TMO'ya ürününü teslim etmiş üretici ve işletmelere TMO tarafından verilen makbuz senedi karşılığında verilen kredilerdir. Bu kredi arpa, yulaf, buğday, mısır ve çeltik ürünlerine verilen senetlere uygulanmaktadır. TMO kredisinin faiz oranları sunulan vadeye göre değişiklik göstermekte ve kredinin azami limit tutarı, makbuz senedi üzerinden TMO kesintileri düştükten sonra kalan net tutar üzerinden hesaplanmaktadır.

Traktör, tarım makineleri ve ekipman alım kredisi; sıfır kilometre ya da ikinci el traktör, biçerdöver ve benzeri tarımsal ekipmanların alımında kullanılan bu kredi 60 aya varan vade imkanları sunmaktadır.

Topraksız tarım faaliyet kredisi, topraksız tarım yapmak isteyen üretici/işletmelerin üretim yapacakları arazi, sera iskeleti, sera örtüsü, havalandırma, ısıtma sistemleri, sulama, gübreleme, iklimlendirme sistemleri, fog sistemi, ısı ve gölgelendirme perdesi, jeneratör, trafo gibi her türlü ana yatırımları için kullanılan üst limitinin hazırlanan projeye göre belirlendiği kredisi sistemidir. Yatırım ve işletme kredisi olarak iki şekilde verilmektedir. Yatırım kredileri; vadesi 2 yıldan az olmamak koşuluyla maksimum 5 yıl vadeli olarak sunulan kredidir. İşletme kredisi, maksimum 2 yıl vadeli olan kredilerdir.

IPARD ve kırsal kalkınma kredileri, IPARD ve kırsal kalkınma hibeleri kapsamında kredi almaya hak kazanan üretici/işletmelere proje yatırım tutarının %75'ine kadar ön finansman kredisi ile destek sağlanmaktadır. Krediler 2 yıl ödemesiz

olmak üzere maksimum 5 yıl vadeli olarak sunulmaktadır. Ödeme şekli 3/6 aylık periyotlar şeklinde uygulanmaktadır.

Sera işletme ve sera yapım kredisi; mevcut seraların büyütülmesi ya da modernizasyonu için veya tohum, ilaç, ısıtma gibi işletme giderlerinin karşılanması için kullanılan kredilerdir. İşletme kredisi olarak 1 yıla kadar olan vadelerle ya da sera yapım kredisi olarak 2 yıla kadar vade imkanı sunulmaktadır. Ödemeler 3/6/ 9/12 aylık dönemler şeklinde yapılmaktadır. İşletme kredileri de 6 ay, sera yapım kredilerinde 1 yıl ödeme yapılmayacak bir süre verilmektedir. Ödeme planı hasat dönemine uygun olarak düzenlenmektedir.

Çeltik kredisi paketi, çeltik üreticisi için tohum, dikim, gübreleme, sulama gibi ekim öncesi ve sonrası oluşacak ihtiyaçlarının finansmanı için ya da hasat toplama dönemindeki nakit ihtiyacını karşılamak için sunulan kredi türüdür. Banka ürün desenine/ hasat dönemine uygun olarak 12 aya kadar vade imkanı sunmaktadır.

Tarımsal sulama sistemleri iyileştirme ve kurulum kredisi, modern sulama sistemleri kullanmak için oluşturulan bu ürün, damla sulama ve yağmurlama sulama sistemlerinin kurulumu ve hareketli yağmurlama sulama sistemi için makine ve ekipman alımının finansmanı amacıyla çiftçi ve işletmeler tarafından kullanılmaktadır. Damla sulama ve yağmurlama sulama sistemlerinin azami kredi vadesi 5 yıl, hareketli yağmurlama sulama kredi sisteminin vadesi ise maksimum 3 yıldır.

Halkbank tarafından geliştirilen bir başka ürün ise Mahsul Kart'tır. Mahsul Kart, üreticilere geri ödemelerini hasat dönemleri ve ürünlerin mevsimsel özelliklerine göre düzenleme fırsatı sunarak, anlaşmalı iş yerlerinden alınan zira ilaç, tohum, yem, akaryakıt, yedek parça gibi ihtiyaçlarının karşılayabilme olanağı sunmaktadır.

3.4.3. Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O

Vakıfbank tarım bankacılığına yeni adım atan bankalarımızdandır. Vakıfbank için de kredi kullanmak isteyen üreticilerden istenen belgeler diğer bankalarla benzerlik göstermekle birlikte aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

1. Faaliyet türüne göre ÇKS, Örtü Altı Kayıt Sistemi (ÖKS) veya Türk Veteriner
2. Bilgi Sistemi (TÜRKVET) kayıt belgesi,
3. Nüfus cüzdanı fotokopisi,
4. İkametgah senedi,

5. Tapu fotokopileri,
6. Arazi kiralık ise kira sözleşmeleridir.

Vakıfbank çiftçiye tam destek kampanyası başlığı altında tarım bankacılık ürünlerini piyasaya sürmüştür. Bu kampanya ile çiftçiye kredi sunan Vakıfbank geri ödemesini ise çiftçini gelir elde ettiği döneme bırakmaktadır. Tarımsal işletmeler için her işletmeye uygun farklı yapıda finansman kaynağı sunmaya çalışmaktadır. Vakıfbank'ın kredi, kart ve sigorta ürünlerini aşağıdaki tabloda görebiliriz.

Tablo 3.3: Vakıfbank Tarım Bankacılığı Ürünleri:

İşletme Kredileri	Yatırım kredileri	Kartlar	TARSİM Sigorta Ürünleri
<ul style="list-style-type: none">• Bitkisel üretim kredisi• Sera kredisi• Süt hayvancılığı kredisi• Besi hayvancılığı kredisi• Arıcılık kredisi• Su ürünleri yetiştiriciliği ve avcılığı kredisi• Sözleşmeleri üretim kredisi	<ul style="list-style-type: none">• Tarım arazisi alım kredisi• Traktör kredisi• Araç kredisi• Ekipman kredisi• Yeni tesisi kurulumuna yönelik proje kredileri• IPARD projelerine yönelik krediler• KKYDP kapsamında yapılacak olan yatırımlara yönelik krediler	<ul style="list-style-type: none">• Tarım kart• Tarım kredili bankomat• TMO kart	<ul style="list-style-type: none">• Bitkisel ürün sigortası• Sera sigortası• Büyükbaş hayvan hayat sigortası• Küçükbaş hayvan hayat sigortası• Kümes hayvanları hayat sigortası• Arıcılık sigortası• Su ürünleri hayat sigortası

Kaynak: Vakıfbank, Tarım Bankacılığı, <http://www.vakifbank.com.tr/tarim-bankaciligi.aspx?pageID=1094>, 10.05.2018

Vakıfbank yukarıda saydığımız krediler dışında organik tarımla uğraşan çiftçiler için Organik Kredi adı altında bir kredide sunmuştur. ÇKS'si bulunan ve organik tarım sertifikası sahibi olan çiftçilere sunulan bu kredi azami 12 ay vadeli olup, 50.000 TL üst limite sahiptir. Çiftçilerin en çok tercih ettiği ürünler olan banka kartlarından Vakıfbank'ta farklı amaçlara hizmet eden üç adet kart vardır. Bu kartlardan TMO kart, TMO'ya arpa, mısır, çeltik, satan çiftçiler ürün bedellerini bu kart aracılığı ile kullanabilmektedir.

Vakıfbank'ın sunduğu banka kartları içinde en çok kullanılanı Tarım Kart'tır. Tarım Kart, çiftçilerin ihtiyaç duyacakları girdileri finanse etmede kullanılmaktadır. Vakıfbank üye işyerlerinde yapılacak alışverişlerde üreticiye ödemesiz dönem ve indirim fırsatları da sunmaktadır. Bunlara ek olarak bu kart yardımıyla belirlenen limitler dahilinde nakit çekim imkanı da bulunmaktadır. Bu kartın ödemeleri yılda bir defa ve hasat dönemine uygun olarak yapılabilmektedir. Bu kart ile Vakıfbank tarım üye iş yerlerinde yapılan akaryakıt, gübre, yem, zirai ilaç, tohum, tarımsal ekipman gibi alışverişlerde 6 aya kadar faiz uygulanmamaktadır. Ayrıca bu kart çiftçiye elektrik, su faturalarını ve SGK, Bağ-Kur primlerini düzenli ödeme imkanı sunarak kart borcunu da hasat döneminde ödeme fırsatı vermektedir.

3.5. ÖZEL BANKALARIN TARIMSAL KREDİ SİSTEMİNE DAHİL OLUŞ SÜRECİ

Tarımsal kredi sistemi ya da Tarım Bankacılığı oluşumu 2000'li yıllardan sonra ivme kazanmış bir sektördür. 2000'li yıllar öncesinde tarım sektörüne finansman sağlayan tek banka Ziraat Bankası'dır. Ziraat Bankası dışında bu dönemde tarıma küçüğe olsa finansman sağlayan diğer bankalar ise Şekerbank ve Milli Aydın Bankasıdır. Bu iki banka da hissedarı oldukları birlikleri (PANKO-BİRLİK, TARİŞ) oluşturan kooperatif ortaklarının ürettikleri ürünlere finansman sağlamaktadır. 2003 yılında özelleştirmeler kapsamında Milli Aydın Bankasının Denizbank'a satılması Tarım Bankacılığının doğmasını sağlamıştır.

Milli Aydın Bankası'nı satın alan Denizbank yeni bir müşteri grubu ile karşılaşmış ve bu durumu bir avantaja çevirerek özel bankaların rotasının tarım sektörüne dönmesini sağlamıştır. Denizbank'ın öncülüğünde başlayan tarım bankacılığı gelişiminin en önemli nedeni karlılığının yüksek olmasıdır. Bu alandaki rekabet oranının düşük olması sektördeki karlılığı arttırmaktadır. Peppers & Rogers Grup Türkiye Genel Müdürü Selim Uçer'e göre: "tarım kredi faizlerinin yüksek olmasının da etkisiyle bu alan karlı ve çekici. Büyüme potansiyeli çok olması nedeniyle birçok banka tarım kredilerine yatırım yapıyor." Uçer'inde söylediği gibi sektör birçok bankanın bu alana yönelmesiyle giderek büyümektedir. 2017 yılı eylül ayı BDDK verilerine göre toplam kredilerin sektörlere göre dağılımı aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3.4: Seçilmiş Sektörlerin Toplam Krediler İçerisindeki Payı:

Sektörler	Toplam krediler içerisindeki pay (%)
Toptan ticaret ve komisyonculuk	8,94
İnşaat	8,51
Elektrik, gaz, su kaynakları ürt. Dağ. san.	6,53
Perakende ticaret ve kişisel ürünler	4,12
Tarım	4,02
Araştırma danışmanlık reklam ve diğer faaliyetler	3,14
Tekstil ve tekstil ürünleri sanayi	3,11
Gıda meşrubat ve tütün sanayi	2,94
Metal ana sanayi ve işlenmiş maden üretim sanayi	2,89
Oteller	2,23

Kaynak; BDDK, Bankacılık sektörü temel göstergeleri Eylül 2017, www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_34.pdf, 20.06.2018

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü gibi tarım sektörünün toplam krediler içindeki payı 2017 yılında %4,02'dir. 2015 yılında bu oran %3'lerdeydi, tarım sektörüne aktarılan finansman her yıl giderek artmaktadır. Bu oranın giderek artmasında karlılığın yanı sıra tarım bankacılığı ile kurumsal bankacılıkla aynı oranda kar elde ederken sorunlu kredi oranları bu sektörde düşük olması tarım bankacılığını daha cazip hale getirmektedir. Yukarıda saydığımız nedenler ve daha birçok nedenden dolayı tarım bankacılığı özel bankaların (yerli ya da yabancı) ilgi odağı haline gelmiştir. Özel bankalar içinde bu alanda faaliyet gösteren Denizbank, Şekerbank ve Anadolubank geçmişten gelen tecrübeleri ile diğer bankalara fark atmıştır.

3.5.1. Denizbank Tarım Bankacılığı

Denizbank, 2002 yılında Milli Aydın Bankasını (Tarişbank) satın almasıyla birlikte Tarişbank'ın Ege Bölgesi'nde şube ağını, personelini, birikimini ve değerlerini koruyarak tarım sektörünü destekleme misyonunu devam ettirme yönünde karar almıştır. Denizbank için tarım sektörü bir büyüme alanı olmuştur. Tarişbank'ın satın alındığı dönemde sadece Ege Bölgesi'nde bulunan tarım şubeleri Denizbank tarafından şu anda Türkiye geneline yayılmış bulunmaktadır. Denizbank tarım bankacılığı grubu ve tarım bankacılığı alt markasını bünyesinde oluşturan ilk özel banka olma statüsünde olan bir banka olmuştur. Tarım bankacılığı markası altında tarım müşteri temsilciliği

kadrosunda ağırlıklı olarak ziraat mühendislerine yer vermektedir. Denizbank ülkemizde tarım bankacılığı alanında özel bankalar içinde lider konumda olup 1/3'lik pazar payına sahip bir banka konumundadır (Denizbank, <http://www.denizbank.com/bankacilik/tarim-bankaciliği/kredi-urunleri>, 16.08.2018).

Denizbank tarım kredileri başlığı altında birçok kredi türü bulunmaktadır. Bunlar; hasat vadeli mevduat hesabı, tarımsal işletme kredileri, tarımsal yatırım kredileri, proje yatırım kredileri, TMO makbuz senedine dayalı krediler, elektronik ürün senedi karşılığı krediler, SMS ile tarımsal ihtiyaç kredisi, genç çiftçi kredisi ve son olarak benim bahçem benim tarlam kredisidir.

Denizbank tarımsal işletme kredisi; üreticinin tohum, gübre, fide, sulama, akaryakıt gibi ihtiyaçlarını karşılamak için sunulan kredilerdir. Üretici kart, spot kredi, rotatif kredi, taksitli tarımsal ihtiyaç kredisi, düğün dernek kredisi, sözleşmeli üretim kredisi gibi seçenekleri mevcuttur. Üretici kart ile üreticilerin tarımsal gereksinimleri ve nakit akışlarına uygun olarak hazırlanan bir işletme kredisi türüdür. Kredi limiti karta yüklenir ve üretici ihtiyaçlarını bu kart aracılığı ile giderir. Bu kartın ödeme vadesi yılda bir olarak hazırlanır ödeme dönemi ise üreticinin hasat dönemine uygun olarak hazırlanmaktadır. Spot kredi ise üreticinin kısa vadeli tarımsal finansman ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak hazırlanan vade ve faiz yapısı sabit olan kredilerdir. Rotatif kredide kısa vadeli finansman ihtiyacına yönelik olarak hazırlanan ve faizleri 1/3/6/12 ayda bir tahsil edilen kredi türüdür. Bu kredi türünü istenildiği zaman kısmen veya tamamen kapatılabilir. Taksitli tarımsal kredide üretici isteğine bağlı olarak eşit taksit veya esnek ödeme uygulamaları kullanılmaktadır. Düğün dernek kredisi ile çiftçilere düğün hazırlıkları için yılda bir ödemeli 36 aya kadar vadeli finansman desteği sağlanmaktadır. Bu krediyi kullanan üreticilere 200 TL'ye varan altın hesabını da Denizbank hediye etmiştir. Son olarak sözleşmeli üretim kredisi, üreticiden ürün alımı yapan firma ile ürünü yetiştiren tedarikçi arasında yapılan sözleşmeye dayalı kredilerdir. Bu kredi ile üreticinin tarımsal ihtiyaçları karşılanırken kredinin geri ödenmesi ürün bedeli ile yapılır (Denizbank, <http://www.denizbank.com/bankacilik/tarim-bankaciliği/kredi-urunleri>, 16.08.2018).

Hasat vadeli kredili mevduat hesabı ile hesapta yeterli bakiye olmasa bile bu hesabın limiti dahilinde otomatik ödeme talimatı verilen faturaların ödemesi yapılır. Bu

kredi türü yılda bir ödemeli olup vadesi hasat dönemine göre belirlenmektedir. Bu kredide faiz kullanılan güne göre işlemektedir.

Tarımsal yatırım kredileri, traktör ve tarımsal ekipman kredisi, arazi alım kredisi, sera yapımı ve modernizasyon kredisi, meyve tesis kredisi, hayvancılık kredileri, su ürünleri kredisi, damla sulama kredisi, pulluk mibzer kredisi, tadilat modernizasyon kredisi, organik ürün kredisi, iyi tarım uygulamaları kredisi şeklindedir. Traktör ve ekipman kredilerinde KDV (Katma Değer Vergisi) dahil fatura bedelinin %75'ine kadar kredi desteği sağlanmaktadır. İkinci el araçlarda ise kasko bedelinin %75'ine kadar kredi sağlanmaktadır. Bu kredi türünde vade 60 aya kadar sağlanmaktadır. Arazi alım kredisinde ise yeni alınacak olan arazinin ekspertiz bedelinin %50'si oranında kredi desteği sağlanmakta olup vadesi 60 aya kadar uzamaktadır. Sera yapım ve modernizasyon kredilerinde üreticilerin bu yöndeki ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olan bu kredi türü 60 aya kadar vadeli olup, kullanılacak kredi tutarı ise proforma fatura bedelinin azami %50'si kadar olarak belirlenmiştir. Meyve tesisi kredisi ise meyve bahçesi yapımı için ihtiyaç duyulan gereksinimlerin karşılanmasına yönelik olarak 60 aya kadar vade ile sunulan kredi türüdür. Bu kredide kullanılacak kredi proforma fatura bedelinin azami %75'i olarak belirlenmiştir (Denizbank, <http://www.denizbank.com/bankacilik/tarim-bankaciligi/kredi-urunleri>, 16.08.2018).

Hayvancılık kredileri kendi içinde üç başlığa ayrılmıştır. Hayvancılık ekipmanına yönelik krediler, süt hayvanı alım kredisi ve besi hayvanı alım kredisi olarak ayrılan hayvancılık kredilerinden ekipman kredilerinde 60 aya kadar vade imkanı ve alınan ekipmanın proforma fatura bedelinin %75'i oranında kredi desteği sağlamaktadır. Banka süt hayvanı alım kredilerinde de yine proforma fatura bedelinin %75'i oranında kredi desteği ve 60 ay vade imkanı sağlamaktadır. Besi hayvanı alım kredileri 6 ayda bir vadeli azami 12 ay vadeli olup yine proforma fatura bedelinin %75'i oranında kredi desteği sağlanmaktadır.

Su ürünleri kredisinde Denizbank, su ürünlerinin avlanması ve yetiştirilmesi için ihtiyaç duyulan her türlü araç gereçlerin finansmanına proforma fatura bedelinin %75'i oranında 48 aya varan vade imkanı ile kredi desteği sağlamaktadır. Denizbank damla sulama kredisi ile tarımsal sulama ekipmanlarını 60 aya kadar vade ve proforma fatura

bedelinin %75'i oranında kredi desteği sağlamaktadır. Damla sulama kredilerinde esnek ödeme, eşit ödeme ve ötelemeli ödeme imkanlarını üreticilere sunmaktadır. Pulluk mibzer kredilerinde ise banka proforma fatura bedelinin %100'üne 60 aya kadar vade imkanı ile kredi desteği sağlamaktadır. Tadilat modernizasyon kredisinde banka, ahır, kümes ve balıkçılık üretim tesisi gibi üretime yönelik tadilat ihtiyaçları için KDV dahil proforma fatura bedelinin %75'ine kadar 60 aya varan vade yada çiftçinin evinin tadilatı için 36 aya varan vade ile kredi desteği sağlamaktadır. Denizbank iyi tarım ve organik tarım kredilerinde ise üreticilere 60 aya kadar vadeler ile kredi kullanmaktadır. (Denizbank, <http://www.denizbank.com/bankacilik/tarim-bankaciliği/kredi-urunleri>, 16.08.2018).

Denizbank projeli yatırım kredileri, tarımsal yatırımların yatırımlara ilişkin projeye dayalı olarak finanse edildiği kredilerdir. Çeşitli alanlarda bu krediler kullanılmaktadır. Hayvansal üretim, bitkisel üretim, mevcut işletmelerin satın alınması, projeli IPARD kredisi ve kırsal kalkınma yatırımlarının desteklenmesi projesi kapsamında hibe kazananlara sağlanan krediler Denizbank'ın proje bazlı yatırım kredileri alanından finansman sağladığı kredilerdir(Denizbank, <http://www.denizbank.com/bankacilik/tarim-bankaciliği/kredi-urunleri>, 16.08.2018).

TMO makbuz senedine dayalı krediler, TMO tarafından çiftçilerden teslim alınan ürüne karşılık, çiftçi adına tanzim edilen makbuz senetlerini teminat olarak kredi kullanılmasıdır. Bu kredilerde ödeme planı TMO tarafından verilen makbuz senedine göre belirlenmektedir (Denizbank, <http://www.denizbank.com/bankacilik/tarim-bankaciliği/kredi-urunleri>, 18.08.2018).

Elektronik ürün senedi, tarımsal ürünlerin lisanslı depoya teslim edildiğinde, lisanslı depo işletmelerince oluşturulan ve ilgili lisanslı deponun bağlı bulunduğu ticaret borsasında alım satım yapılabilen bir varant ürünüdür. Denizbank'ın elektronik ürün senedi kredileri ise ürünleri lisanslı depoya teslim eden üreticilere ellerindeki elektronik ürün senetlerinin %70'i oranında kullanılan kredidir (Denizbank, <http://www.denizbank.com/bankacilik/tarim-bankaciliği/kredi-urunleri>, 16.08.2018).

Denizbank tarımsal ihtiyaçlar için şubeye gitmeden sms ile 50.000 TL'ye kadar kredi kullanmaktadır. Bu kredinin ödemesi 5 yıla kadar vade ile olup her yıl hasat

döneminde ödeme yapılmaktadır. Denizbank’ın genç çiftçi kredisi ise Gıda Tarım ve Hayvancılık bakanlığının uygulamakta olduğu genç çiftçi projesi kapsamında hibe almayı hak kazanmış olan adaylara 7 yıla kadar vade ile %1,29’dan başlayan faizlerle kredi imkanı sunmaktadır. Ayrıca bu kredide genç çiftçilere 18 aya kadar krediyi geri ödememe imkanı da banka tarafından sunulmuştur. Son olarak Denizbank’ın üreticilere sunduğu benim bahçem benim tarlam kredisi, mirasa konu olan arazilerin bölünmemesi üzerine çıkan yeni yasaya ile bu arazilerin devirlerinde kullanılmak üzere çiftçilere finansman desteğini sunmaktadır. Mirasa konu olan arazinin bedelinin %100’ü oranında kullanılacak kredi 15 yıla kadar vade imkanı ile üreticilere sunulmuştur. Ödemeleri ise yılda bir hasat döneminde yapılmaktadır (Denizbank, <http://www.denizbank.com/bankacilik/tarim-bankaciligi/kredi-urunleri>, 16.08.2018).

Denizbank tarımsal bankacılığın özel bankalar içinde en önemli hatta sektör lideri konumunda olan bankadır. Banka geçmiş deneyimlerini en iyi şekilde kullanmış ve bu alanda adından söz ettiren bir marka haline gelmiştir. Bankanın şube yapılanması ve personel yapılanma hamleleri ile bu alanda piyasaya sunduğu ürünler onu bu sektörde özel bankalar içinde lider konuma yükseltmiştir.

3.5.2. Şekerbank Tarım Bankacılığı

Şekerbank, 1953 yılında Pancar Kooperatifleri Bankası adıyla şeker pancarı üreticisinin finansal ihtiyacını karşılamak amacıyla Eskişehir’de kurulmuştur. Bankanın kuruluş amacı pancar kooperatifi üyelerinin finansal ihtiyaçlarını karşılayarak, yerel kalkınmayı, sürdürülebilir kalkınmayı ve tarımsal sanayiye desteklemektir. Pancar kooperatifleri Türkiye’nin hatta dünyanın en büyük yapılı kooperatiflerindedir. Banka 1956 yılında Ankara’ya taşınmış adını da Şekerbank olarak değiştirmiştir. Banka 1997 yılında hisselerinin büyük bir bölümünü halka arz etmiştir. 2004 yılında ise genel müdürlüğünü İstanbul’a taşınmıştır.

Esnaf/işletme bankacılığı, kurumsal/ticari bankacılık, KOBİ ve Tarım bankacılığı ile bireysel bankacılık alanında da faaliyet gösteren Şekerbank, %70’i Anadolu’da bulunan şube ağı ile çiftçi/üreticiye yakınlığı sayesinde onu anlama ve sorunlarını çözmede etkili bankalardan biri olmuş ve bu potansiyeli korumuştur. Üretimin sürdürülebilirliği adına çiftçiler toprağını, köyünü bırakıp gitmesin diye dünyada bir ilk olarak ‘Aile Çiftçiliği Bankacılığı’ projesin başlatmıştır. Proje ile tarım

ve kırsal kalkınmayı desteklerken yerel kültürün yaşaması içinde çalışmalar yapmaktadır (Şekerbank, <http://www.sekerbank.com.tr/tarim>, 05.09.2018). Şekerbank tarım bankacılığı ürünleri, tarımsal işletme kredileri, tarımsal yatırım kredileri, aile çiftliği, tarım sigortaları, hasat kart, hasat pos, mevduat ve yatırım ürünleri ve tarım kampanyalarından oluşmaktadır.

Tarımsal işletme kredileri ile Şekerbank üreticilerin yıllık faaliyetlerini sürdürmelerinde ihtiyaç duyacakları finansmanı kısa vadeli krediler ile karşılamaktadır. Tarımsal işletme kredileri taksitli tarım kredisi, rotatif kredi, pancar temlik kredisi, çiftçi vodafone KMH, çiftçi Bağ-kur KMH şeklinde alt kollara ayrılmıştır (Şekerbank, <http://www.sekerbank.com.tr/tarim>, 05.09.2018).

1. *Taksitli tarım kredisi; çiftçi/üreticinin tarımsal faaliyetleri için ihtiyaç duyduğu tohum, gübre ziraî ilaç, mazot, fide, sera örtüsü, işçilik, ısıtma, aydınlatma gibi her türlü tarımsal girdi ile bireysel diğer ihtiyaçların finansmanı taksitli tarım kredisi ile sağlanmaktadır. Bu kredi türü 2 yıla kadar vade olanağı sunmaktadır. Taksit vadeleri üreticinin hasat dönemlerine ya da gelir elde edeceği dönemlere göre belirlenmektedir.*
2. *Rotatif kredi; çiftçi/üreticinin kısa vadeli ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik olan bu kredinin faizleri ayda bir, üç ayda bir, altı ayda bir veya on iki ya da bir tahsil edilen kredidir. Kredi vadesi 12 ay olup üretici için belirlenen vadede üretici istediği zaman krediyi kısmen ya da tamamen kapatabilir.*
3. *Pancar temlik kredisi; şeker fabrikalarına ve pancar ekici kooperatiflerine, şeker pancarı teslimatı yapan üreticilerin ürünlerinin karşılığını alan kadar finansman ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri adına uygun faizli ve esnek ödeme koşullu olarak oluşturulan kredi türüdür. Pancar temlik kredi bakiyesi, temliği kabul eden fabrika ya da kooperatif tarafından bildirilen ödeme tarihinde (vade sonunda) kapatılır. Kredinin vadesi pancar temlik alacağının vadesine göre belirlenir.*
4. *Çiftçi Vodafone Kredili Mevduat Hesabı (KMH), Vodafone hattı bulunan ya da hattını Vodafone'a taşıyan çiftçiler Şekerbank'a KMH hesabı açtırıp otomatik ödeme talimatı vererek yıl boyunca faturalandırılan borçlarının aylık olarak banka tarafından ödenmesini sağlayabilirler. Çiftçi ise hasat zamanı sadece anaparayı ödemektedir. Faiz bu üründe bulunmamaktadır.*
5. *Çiftçi Bağ-Kur KMH, bağ-kur'a üye olan üretici ve ailelerinin prim borçları aylık olarak banka tarafından karşılanmakta oluşan toplam borç ve faizi hasat döneminde dönebilmektedir.*

Tarımsal yatırım kredileri, tarımsal üretime yönelik uzun vadeli kredi türü olup Kredi Garanti Fonu (KGF) teminatlı krediler, hayvancılık yatırım kredileri, traktör ve ekipman kredileri ve diğer yatırım kredileri olarak ayrılmaktadır. Bunlar (Şekerbank, <http://www.sekerbank.com.tr/tarim>, 05.09.2018);

1. *KGF teminatlı krediler, KGF teminat yetersizliği olan çiftçilere kefil olan bir kuruluş olup çiftçilerin teminat yetersizliği çekmesi halinde Şekerbank'ın KGF teminatlı kredilerle ihtiyaç duydukları finansmana ulaşmalarına yardımcı olmaktadır.*

2. *Hayvancılık yatırım kredileri; büyükbaş ve küçükbaş hayvancılıkta hem süt hayvancılığı hem de besicilik alanında faaliyet gösteren çiftçilerin hayvan alımı, hayvan barınak yapımı, yem hazırlama üniteleri, kaba yem depoları, silaj, posa ve gübre çukurlarının yapımı, buzağı ve düve bölümleri yapımı, sabit ve ya mobil sağım ünitelerinin yapımı, süt depolama ve süt soğutma tankları gibi yatırımların giderlerinin finansmanı için kullanılan kredileri kapsamaktadır. Bu sayılan yatırım giderlerinin proforma fatura bedellerinin %75'ine kadar kredi Şekerbank'ta verilmektedir. Verilen kredilerde 60 ay vade yılda bir ödeme imkanı sağlanmaktadır.*
- 2.1. *Besi hayvancılığı kredilerinde hayvan alım kredisi 18 ay vade ile sınırlıdır. Ayrıca bu kredi ile temin edilecek hayvanların TÜRKVET sistemine kayıtlı ve damızlık belgesine sahip olması şartı aranmaktadır. Bu krediler süt hayvancılık işletmelerinde en az 5 baş ve üzeri, besi hayvan işletmelerinde en az 10 baş ve üzeri hayvana sahip veya kullanılan kredi ile kapasitesini minimum bu seviyeye ulaştırarak işletme/çiftçilere bu kredi verilmektedir. Tavukçuluk alanında ise, üretim tesisi yapımı, var olan tesisin modernizasyonu, tesisin büyüülmesi, yemlik, suluk, ısıtma, jeneratör ve yem ünitesi gibi giderlerin finansmanı kapsamaktadır.*
- 2.2. *Et tavukçuluğunda, 10.000 adet kapasiteye sahip yada yapılan yatırımla bu kapasiteye ulaşacak olan üreticilere tesis yapımı, mevcut tesisin büyüülmesi yada modernizasyonu, kümes binası yapımı, yardımcı üniteler, yemlik, suluk, ısıtma, jeneratör ve yem ünitesi gibi yatırımların finansmanında proforma fatura bedelinin %75'ine kadar kredi desteği verilmektedir. 60 ay vadeli ve yılda bir ödemeli bir sistemdir.*
- 2.3. *Yumurta tavukçuluğunda ise, 5.000 adet kapasiteye sahip veya yapılan yatırımla bu kapasiteye ulaşacak üreticilere et tavukçuluğunda olduğu gibi yatırım giderlerinin proforma fatura bedelinin %75'ine kadar 60 ay vadeli yılda bir ödemeli kredi desteği sağlanmaktadır.*
- 2.4. *Hindi yetiştiriciliğinde ise, 2.500 adet kapasiteye sahip ya da yapılan yatırım ile bu kapasiteye ulaşacak olan üreticilere yatırım giderlerin tavukçulukta olduğu gibi proforma fatura bedelinin %75'ine kadar sağlan kredi 60 ay vadeli olup bir yıl ödemelidir. Ayrıca kanatlı hayvan yetiştiriciliği alanında kredi kullanacak olan üreticilerde gerçek kişilerde bu sektörde minimum iki yıl deneyim, tüzel kişilerde ortaklardan en az birinin asgari iki yıl bu sektörde deneyim sahibi olması şartı aranmaktadır.*
- 2.5. *Su ürünleri avcılığı ve yetiştiriciliği alanında faaliyet gösteren işletmelerin anaç balık, balık kafesi, balık havuzu yapımı, makine, donanım, jeneratör, ağ, tekne alımı gibi giderlerin finansmanını kapsamaktadır. Su ürünleri avcılık alanında kredi desteği almak isteyen tüzel ve gerçek kişilerden, kooperatif üyelik belgesi, avcılık ruhsatı ve avlanma tezkeresi, liman başkanlarından alınan deniz elverişlilik belgesi, gemi tasdiknamesi ve tonalito belgesi aranmaktadır. Bu belgeler bulunan gerçek ve tüzel kişilerin her türlü deniz motoru, balıkçı teknesi alımı, tadilat ve modernizasyon, ağ, balık bulucu cihazlar, balık adamı takımı, balıkçı gemilerinin izlemesine yönelik gemi takip ve elektronik kayıt defteri ve cihaz alımı gibi yatırım giderlerinin karşılanmasında proforma fatura bedelinin %75'ine kadar, 60 ay vadeli yılda bir ödemeli kredi desteği sağlanmaktadır.*
- 2.6. *Su ürünleri yetiştiriciliğinde, su ürünleri yetiştiricilik belgesi ve/veya su ürünleri kuluçkahane belgesi, ÇKS su ürünleri belgesi, Orman ve Su İşleri Bakanlığı DSİ mahalli teşkilatlarına vize ettirilmiş ruhsat tezkeresi bulunan su ürünleri yetiştiricilerine anaç balık kafesi, balık havuzu yapımı, makine donanımı, ağ, tekne alımı, jeneratör gibi yatırımlarının proforma fatura değerinin %75'ine kadar 60 ay vadeli yılda bir ödemeli kredi verilmektedir.*
- 2.7. *Arıcılık alanında Türkiye Arı Yetiştiricileri Merkez Birliği (TAB) ve TAB'a bağlı olarak faaliyet gösteren İl Arı Yetiştirici Birliklerinin aktif olarak arıcılıkla uğraşan üyelerine veya arıcılık faaliyetiyle uğraşan tüzel kişilere için kovan, ana arı, balmumu alımı, ambalaj, maske, tulum, tamir bakım, şeker, petek, çerçeve, ilaç, vitamin, eldiven, ile gezici arıcılık nakliye ve konaklama gibi faaliyet giderlerinin karşılanmasında hayvancılık yatırım kredileri kullanılmaktadır. Arıcılık kredileri 36 ay vadeli olup yılda bir ödemelidir. Sadece İl Arı Yetiştirici Birliğinin en az 1 yıl*

- üyeyi olan arıcılar ve 1 yıldan fazla süredir ilgilenen tüzel kişiler bu krediyi kullanabilmektedir.
3. Traktör ve ekipman kredileri, traktör kredisi, tarım ekipmanları kredisi, modern sulama kredisi, çiftçi nakliye aracı kredisi, çiftçi taşıt kredisi şeklinde ayrılmaktadır.
 - 3.1. Traktör kredileri, çiftçi ve tarım sektöründe faaliyet gösteren tüzel kişilere sıfır kilometre veya ikinci el traktör ihtiyacının karşılanması için sunulan kredi sıfır kilometre veya içinde bulunan yıl içinde alımı yapılan traktörlerde anahtar teslim fiyatın %75'ine kadar 60 y vadeli yılda bir ödemeli olup, 5 yaşını aşmamış ikinci el traktörlerde maksimum alım satım bedelinin %60'ı kadar 60 ay vadeli yılda bir ödemelidir.
 - 3.2. Tarımsal ekipman kredileri satılan ekipmanın KDV'li satış fiyatının %75'i kadar 60 ay vadeli yılda bir ödemelidir. Biçerdöverde dahil olmak üzere her türlü tarımsal alet ve ekipmana kredi verilmektedir.
 - 3.3. Modern sulama kredisi, çiftçi ve tarımda faaliyet gösteren tüzel kişilerin ihtiyaç duydukları damlama, yağmurlama sulama, su sayacı, trafo kurulumu, enerji nakil hattı, su nakil hattı, derin kuyu açılması, su motoru alınması, dalğış pompa gibi her türlü ihtiyacın finansmanı kapsamaktadır. Bu kredi sistemi 60 ay kadar vadeli olup yılda bir ödemelidir. Ayrıca bu kredilerde proforma fatura bedelinin %100 kadarına kredi sağlanmaktadır.
 - 3.4. Çiftçi nakliye aracı kredisi, sıfır veya ikinci el N1 sınıfı araçlarda 3500 kg geçmeyen, N2 sınıfı araçlarda 12 tonu geçmeyen nakliye araçlarının finansmanı için geliştirilen kredi sistemidir. Sıfır kilometre araçlarda anahtar teslim fiyatının %75'i, 5 yaşını geçmeyen ikinci el araçlarda kasko değerinin %60'ı kadarı kredilendirilirken 60 ay vadeli olan bu krediler yılda bir ödemelidir.
 - 3.5. Çiftçi taşıt kredileri ise yine 60 ay vadeli olup yılda bir ödemelidir. Sıfır kilometre binek araçlarda anahtar telse fiyatının %75'ine kadar, maksimum 5 yaşında olan ikinci el binek araçlarda ise kasko değerinin %60'ına kadar kredi verilmektedir.
 4. Diğer yatırım kredileri ise, tarla büyüme kredisi, sera yapımı ve modernizasyon kredisi, organik tarım kredisi, tarımsal işletme edindirme kredisi, kırsal kalkınmayı destek ve IPARD kredileri, 2B tarım arazisi alım kredisi şeklindedir.
 - 4.1. Tarla büyüme kredisi, çiftçi yada tarımda faaliyet gösteren tüzel kişilerin tarım arazisi veya kurulu tarım işletmesi alımlarının finansmanı için olan bu kredi 60 ay vadeli olup satın alınan tarla veya tarlanın ekspertiz değerinin %75'i oranında kredi sağlanmaktadır. Tarlanın krediye konu olması için, tapuya kayıtlı olması, tarlada tarımsal üretim yapılıyor veya yapılacak olması, üzerinde herhangi bir anlaşmazlık veya takyidat bulunmaması gerekmektedir.
 - 4.2. Sera yapım ve modernizasyon kredisi, örtü altı veya serada üretim yapan üreticilerin sera yapımı, ısıtma sistemlerinin modernizasyonu, mevcut seranın iyileştirilmesi, ürün paketlenme ve ambalajlama gibi finansman giderlerinde yatırım tutarının %75'ine kadar 60 ay vadeli yılda bir ödemeli kredi verilmektedir. Bu kredi kullanımı için üreticilerden en az iki yıl örtü altı tarım konusunda tecrübe şartı aranmaktadır.
 - 4.3. Organik tarım kredisi, kontrollü örtü altı tarımı, iyi tarım uygulamaları ve organik tarım yapan üreticilerin sera yapımı, ısıtma sistemlerinin modernizasyonu, mevcut seraların iyileştirilmesi, ürün paketlenme ve ambalajlama gibi yatırım giderlerinin finansmanın %75'ine kadar 60 ay vadeli yılda bir ödemeli kredi olanağı sunulmaktadır. İyi tarım ve organik tarım uygulamalarına ilaç konusunda kredi desteği açılmaz. Üreticilerde en az 2 yıl örtü altı tarım konusunda tecrübe şartı aranmaktadır. Organik tarımda organik tarım sertifikası, iyi tarım uygulamalarında iyi tarım sertifikası, kontrollü örtü altı tarımda ise örtü altı kayıt numarası ibrazı istenmektedir.
 - 4.4. Tarımsal işletme edinme kredisi, bitkisel ve hayvansal üretim konularında mevcut kurulu tarımsal işletmelerin (meyve bahçesi, bağ, çiflik, sera, kümes ve hayvan barınağı gibi) edinilmesiyle yönelik olarak 60 ay vade ve yılda bir ödeme ile satın alınan bağ/bahçelerin ekspertiz değerinin %75'ine kadar kredi verilmektedir. Tarımsal işletmelerim krediye konu olabilmesi için, üzerinde üretim yapılıyor/yapılacak olması, tapuya kayıtlı olması, üzerinde herhangi bir anlaşmazlık olmaması şartları aranmaktadır.

- 4.5. Kırsal kalkınmaya destek ve IPARD kredileri, IPARD ile gerçek ve tüzel kişilerin yatırım projelerinin %50 ile %65 oranında hibe desteği sağlanmaktadır. Bu oran dışında kalan öz kaynak kısmının kredi ile karşılanmak istenmesi durumunda ihtiyaç duyulan kredi niyet mektubu ve nakit kredi Şekerbank aracılığı ile karşılanmaktadır.
- 4.6. 2B tarım arazisi alım kredisi, orman sınırları dışına çıkan hazine arazilerinin satın alınması için kullanılan bu kredi 60 ay vadeli yılda bir ödemeli olan bir kredi türüdür. Krediden çiftçilik belgesi veya ÇKS belgesi olan gerçek kişiler faydalanabilmektedir. 2B ile ilgili kanuna göre hak sahiplerine doğrudan satılacak olan taşınmazların satış bedeli, rayiç bedelin hala tarım arazisi vasfında olan 2B arazileri için %50'si, tarım arazisi vasfını yitirmiş 2B arazileri için %70'i olarak belirlenmiştir. Ayrıca peşin ödemelerde satış bedeli üzerinden %20 indirim yapılmaktadır. Çiftçinin idarece değeri bu şekilde tespit edilen taşınmazı satın alabilmesi için ödemesi gereken bedelin %80'i kredilendirilmektedir. Bu kredi kullanan çiftçilerden zirai kredilerde alınan belgelere ek olarak idarece düzenlenen hak sahipliği belgesi ve yine idarece düzenlenen kredi konusu arazi için belirlenen rayiç bedelini ve hak sahibinin ödemesi gereken tutarı gösteren yazı talep edilmektedir.

Aile çiftliği programı ile Şekerbank tarla büyüme kredisi, tarım ekipmanları kredisi, tarımsal EKO kredi, kırsal kalkınmaya destek kredisi verilmektedir. Bu kredilerin özellikleri aşağıda daha detaylı verilmektedir (Şekerbank, <http://www.skerbank.com.tr/tarım>, 05.09.2018).

1. Tarla büyüme kredisi, çiftçilerin tarım arazileri yada kurulu tarım işletmeleri için yeni alacakları arazi, bağ/bahçeler için finansman ihtiyacını karşılamaya yönelik olan bir kredi türüdür. Kredi satın alınacak tarla veya bahçenin ekspertiz değerinin %75'ine kadar finansman sağlamaktadır. Kredi 60 ay vadeli olup 12/6/3 aylık dönemler şeklinde esnek ödeme şansı sunmaktadır. Faiz oranı ise sabittir.
2. Tarımsal ekipman kredisi, traktör kredilerinde KDV dahil fatura bedelinin %75'ine, 5 yaşını aşmamış ikinci el traktörlerde traktör alım satım bedelinin maksimum 560'ına kadar kredi verilmektedir. Verilen kredi faiz oranı sabit olup 60 ay vadeli ve 12 ayda/6 ayda/3ayda bir veya ayda bir olarak istenilen şekilde ödeme yapılmaktadır. Tarımsal ekipman kredilerinde, KDV dahil satış bedelinin %75'ine kadar, ikinci el biçerdöver alımlarında noter satış bedelinin %65'ine kadar kredi verilir. Kredi 60 aya varan vadelerle 3/6/12 ay veya ayda bir ödeme imkanı sunulmaktadır. Faiz oranları ise sabittir.
3. Tarımsal EKO kredi, modern sulama ekipmanları kredisi, tarım kesiminde faaliyet gösteren gerçek ve tüzel kişiler bu krediden faydalanabilir. Tapu kaydı bulunan veya bulunmayan araziler ile kiralık araziler üzerinde kurulacak sulama ekipmanları için kullanılan kredidir. Proje için öz kaynak aranmaksızın %100 oranında kredi desteği sağlanmaktadır. Sabit faiz oranıyla 60 aya kadar vade ve yılda bir ödemeli bir kredidir. Güneş enerji sistemleri kredisi, çiftçiler tarafından satın alınan güneş enerji sistemlerinin fatura bedelinin %75'ine kadar kredi verilmektedir. Yılda bir ödemeli olan bu krediye 60 aya kadar vade verilebilmektedir. Organik tarım ve sera kredisi, kontrollü örtü altı tarım, iyi tarım, organik tarım yapan firmaların ısıtma sistemlerinin modernizasyonu ile sera yapımı, mevcut seraların iyileştirilmesi, ürün paketlenme ve ambalajlama gibi yatırım giderlerinin finansmanı için kullanılır. İç ve dış mekan süs bitkisi ile kesme çiçek üretimi yapan işletmelere ve sebze üreticilerine kullanılır. Yatırım kredilerinde yatırım tutarının %75'ine kadar kredi verilmektedir. Kesme çiçek ve sebze yetiştiriciliğinde işletme kredileri 18 aya kadar, iç ve dış mekan süs bitkileri yetiştiriciliğinde ise 36 aya kadar vade imkanı sağlanır. Kredi faiz oranı sabit olup, yatırım kredilerinde 60 aya kadar vade imkanı ve yılda bir ödeme olanağı

sunar. Kırsal kalkınmaya destek kredisi, IPARD desteklerinden faydalanan üretici ve işletmelere 60 aya kadar vadeli kredi olanağı sunmaktadır.

Tarım sigortaları son dönemde en fazla ilgi gösterilen alanlardan olmuştur. Diğer bankalarda olduğu gibi tarım sigortaları alanında da üreticinin Şekerbank'ın ürünleri bulunmaktadır. Bu ürünleri Şekerbank, tarım ürünleri dolu sigortası, sera sigortası, su ürünleri hayat sigortası, kümes hayvanları hayat sigortası, hayvan hayat sigortası şeklinde piyasaya sunmuştur (Şekerbank, <http://www.sekerbank.com.tr/tarim>, 05.09.2018).

Hasat kart Şekerbank'ın üreticilere sunduğu ilaç, mazot, gübre, tohum ve fide gibi tarımsal ihtiyaçların finansmanında kredi kartı gibi kullanılan hasat zamanında ise ödemenin faizsiz olarak yapıldığı bir üründür. Bu kart ile anlaşmalı tedarikçi ya da üye iş yerlerinden yapılan alışverişlerde 6 aya kadar vade ve %0 sıfır faiz uygulanmaktadır. Bu kart ile yine gerekirse çiftçimiz nakit çekim yapabilmektedir.

Hasat Pos ise Hasat Kart'ın devamı niteliğinde bir ürün olup akaryakıt, yem, gübre, zirai ilaç, fide, fidan, tarımsal ekipman, tohum ve benzeri tarımsal satışı yapan işyerleri ile veterinerlik gibi tarımsal alanda faaliyet gösteren işyerlerine üreticiler tarafından Hasat Kart ile ödeme yapılmasını sağlamak için Hasat Pos tahsis edilmektedir.

3.5.3. AnadoluBank Tarım Bankacılığı

Anadolubank 1997 yılında HABAŞ grup tarafından özelleştirme idaresinden satın alınmıştır. AnadoluBank temel ticari banka işlemlerinin yanı sıra perakende ve bireysel bankacılık alanında da her türlü hizmeti sunmaktadır. Banka stratejik hedefini Türkiye'nin KOBİ bankası olmak olarak açıklamıştır. Bankanın özelleştirme öncesi faaliyet alanının da tarım olmasından dolayı tarımda ihtisaslaşmış kredi veren sayılı bankalardandır. AnadoluBank'ın tarımsal kredi sisteminde iki tür kredi vardır. Bu krediler tarımsal işletme ve tarımsal yatırım kredileridir. Aşağıdaki tabloda bunu görebiliriz (Anadolubank, <http://www.anadolubank.com.tr/tr/tarim-kredi-urunleri>, 02.10.2018).

Tablo 3.5:Anadolubank’ın Tarımsal Kredileri:

Tarımsal İşletme Kredileri	Tarımsal Yatırım Kredileri
-Tarım Kart	-Tarla (Arazi) Alım Kredisi
-Tarım Kredili Mevduat Hesabı	-2B Arazi Alım Kredisi
-Büyükbaş Süt ve Besi Sığırcılığı Kredisi	-Traktör Kredileri
-Küçükbaş Süt ve Besi Kredisi	-Ekipman Kredileri
-Arıcılık Kredisi	-Süt Sığırları Alım Kredileri
-Risk Transfer Kredileri	-Sera Yapım Kredileri
-Sözleşmeli Üretim Kredisi	

Tarımsal yatırım kredilerinden tarla (arazi) alım kredisi; çiftçilerin veya üreticilerin tarımsal faaliyetlerini geliştirmek için tarla alımları için kredi ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu kredi başvurusunda bulunanlardan ÇKS belgesi istenmektedir. Bu kredide 60 aya kadar vade vermektedir. 2B arazi alım kredisi; 2B yasası kapsamında bulunan arazilerin alımında çiftçilere gerek duydukları finansman desteği için kullanılan kredidir. Sıfır veya ikinci el traktör alımlarında çiftçi ve üreticilerin kredi ihtiyaçlarını karşılamak için traktör kredisi kullanılmaktadır. Çiftçilerin her türlü ekipman alımları Anadolubank tarafından kredilendirilmektedir. Süt sığır alım kredilerinde ise ödeme planı kredi kullanan kişinin gelir akışına uyum olarak hazırlanmaktadır. Anadolubank sera yapım kredisi ile sera üretimi yapan ya da yapacak olan üreticilerin üretim tesisi kurmalarında ihtiyaç duyacakları finansman desteğini sağlamak istemiştir.

Anadolubank’ın tarımsal işletme kredileri ise birçok alt başlığa ayrılmıştır. Tarım kredili mevduat hesabı, düzenli geliri olmayan çiftçilerimizi hedef alan bu uygulama ile çiftçilerin SGK(Sosyal Güvenlik Kurumu)ödemeleri ve otomatik ödemelerinin bu hesap üzerinden yapılması sağlanır. Bankaya ödemeler ise hasat döneminde veya çiftçinin arzu ettiği bir dönemde yapılır. Büyükbaş süt ve besi sığırcılığı kredisi ile küçükbaş süt ve besi sığırcılığı kredisi ise bitkisel üretimin yanında bu alanda faaliyet gösteren üreticilerin finansman ihtiyaçlarının gelir akışlarına uyum olan bir ödeme planı ile karşılanmasını sağlayan kredi türleridir. Arıcılık kredisi de arıcılık alanında faaliyet gösteren üreticilerin finansman ihtiyacına yönelik olarak düzenlenen bir kredi türüdür. Risk transfer kredisi diye adlandırılan kredisi ise

üreticilerin diğer banka ve kooperatiflere olan kısa-orta-uzun vadeli borçların toparlanarak Anadolubank üzerinden karşılanmasını sağlayan bir kredi türüdür. Bu kredinin vadesi 60 aya kadar uzayabilmektedir. Sözleşmeli üretim kredisinde ise, üreticilerin ürün teslimatlı satım/ekim sözleşmesi yaptıkları firma birlik ve kooperatiflerin ödemeleri öncesinde doğacak nakit ihtiyaçlarının karşılanması için hazırlanan bu kredinin geri ödenmesi sözleşme yapılan kurum tarafından ürün bedeli ile yapılmaktadır.

Tarım kart Anadolubank'ın işletme kredileri içinde yer alan diğer bir üründür. Tarım bankacılığı alanında faaliyet gösteren diğer bankalarda olduğu gibi Anadolubank tarım kart ile üreticilerin nakit akışına ve ürün finansmanına yönelik olarak hazırlanmış bir kartlı ödeme sistemidir. Vadesi 12 ayı geçmeyen bir üründür.

3.6. ÖZEL BANKALARIN TARIMSAL KREDİ SİSTEMİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Tarım sektörü insanoğlunun varoluşundan bu yana faaliyet gösteren bir sektördür. İnsanoğlunun hayatta kalabilmek için beslenme ihtiyacını karşılayan bu sektörün 21. yüzyılda bile birçok çalışma yapılmasına rağmen ikamesi bulunamamıştır. Bu sebeple insanların en önemli gereksinimi olan beslenme ihtiyacını karşılamada tek başına faaliyet gösteren tarım sektörü ekonomik sistem içerisinde önemli bir yere sahiptir.

Tarım sektörünü diğer sektörlerden ayıran en önemli özelliği ise bu alanda birçok çalışma yapılmasına rağmen hala doğa bağımlı olarak üretim yapılmasıdır. Daha öncede belirttiğimiz gibi tarım sektörüne bu özelliğinden dolayı üstü açık fabrika benzetmesi yapılmaktadır. Ayrıca tarım sektöründe sermaye devir hızının yavaş olması da onu diğer sektörlerden ayırmaktadır. Daha önceki bölümlerde de saydığımız birçok sebep tarım sektörünü diğer sektörlerden ayırmanın yanı sıra bu sektörü diğer sektörlerle göre daha kırılgan bir yapıda olduğunu göstermektedir. Bu kırılgan yapı ise üretici ve girişimcileri bu sektörden uzaklaştırmaktadır. Tarım sektörün en önemli kötü özelliği sektörde sermaye devir hızının düşük olmasıdır. Bu özellik bu sektörde üretim yapan üretici/çiftçinin ek finansman ihtiyacını doğurmaktadır.

Dünya üzerinde nüfusun sürekli olarak artış göstermesi akabinde küresel ısınma ile birlikte dünyada gıda güvenliği tehlikeli bir hal almaktadır. Ekonomiler ise işsizlik,

kriz, borçlar gibi ana başlıkların yanında gıda güvenliği endişeleri de taşımaktadır. Ekonomiler tarım sektörünün stratejik önemini kavramış olarak bu alana yönelik yatırım hamleleri ve kaynak aktarımları yapmaya başlamış ve kaynak aktarımına devam etmektedir. Yukarıda bahsettiğimiz gibi tarım sektörü diğer sektörlerden daha kırılgan ve korunmaya muhtaç bir sektördür. Özellikle az gelişmiş ülkelerde üreticilerin devletin aktardığı kaynaklara daha fazla ihtiyacı vardır. Aslında gelişmiş ülkelerde tarım sektörünün gelişim evreleri incelendiğinde bu ülkelerinde tarım sektörlerini bir bebek büyüttükleri akabinde ise onları dünya ile tanışmaları için evden çıkmalarına izin verdikleri görülmektedir. Tabii ki devletlerin aktarmış olduğu kaynaklar sektör için yeterli gelmektedir. Buda sektör içindeki üreticilerin dış kaynak taleplerini arttırmaktadır. Günümüzde ise en önemli dış kaynak kredilerdir.

Türkiye’de çiftçiler ve devlet dünyada tarım sektöründe yapılan yeniliklerin farkına varmış durumdadır. Tarım sektörünün öneminin kavranması ile artık çiftçiler küçük meta üretim yerine daha büyük ticari kazanç sağlanacak yatırımlara yönelmektedir. Burada önemli etkenlerden biride devletin bu alanda yapmış olduğu tarımı büyütme hamleleri ve tarım sektöründeki değişen dünya konjonktürüdür. Artık çiftçiler değil üretici işletmeler sistem içinde yer edinmeye çalışmaktadır. Buda sektör içinde finansman ihtiyacını arttırmaktadır. Artan finansman ihtiyacı ise üretici kesiminde kredi talebinin doğmasını sağlamaktadır. Buda Türkiye’de yeni bir sektörün oluşmasını sağlamıştır.

Tarımsal kredi ya da tarım bankacılığı gelişmiş ülkelerde bankacılık sistemi içinde farklı bir başlık altında ayrışmasa da Türkiye’de bu ayırım göze çarpmaktadır. Türkiye’de Cumhuriyetin kuruluşundan 2000’li yıllara kadar tarıma kredi aktaran tek banka Ziraat Bankası olmuştur. Çiftçilerde bu yöndeki finansman ihtiyacını kamusal kredi kuruluşlarından karşılamaya yönelmişlerdir. Ziraat Bankası’nın kuruluş temelleri Cumhuriyet öncesine dayanmakta olup o dönemde de kuruluş amacı tarım sektörünün finansman ihtiyacını karşılamaktadır. Cumhuriyetin kuruluşundan sonrada bu görevi devam ettirmiştir. Günümüzde de Ziraat Bankası hala tarımsal kredi veren bankalar içerisinde en yüksek Pazar payına sahip olan bankadır. Bu durumun birçok etkeni tabii ki vardır ama bu bankanın yıllardır tarım sektörüne hizmet etmesi ve devletin kredilerde

uygulamış olduğu sübvansiyonları Ziraat Bankası üzerinden uygulaması onu sektörün lideri konumuna yükseltmektedir.

Tarımsal kredi sistemine özel bankalar 2000’li yıllarda giriş yapmaya başlamışlardır. İlk olarak Denizbank sistemin öncü bankası olmuştur. Tarişbank’ın satışından sonra banka bu alandaki geçmiş deneyim ve birikimlerini çöpe atmamış ve bu alanda kendini bir marka haline getirmeyi hedeflemiş ve başarmıştır diyebiliriz. Denizbank’ın bu alandaki sıçrama hamlesi diğer bankalarında gözünden kaçmamıştır. Yıllarca güvensiz ve geri dönüşü zor görülen tarımsal kredilerin aslında öyle bir durumda olmadığı anlaşılmıştır. Bu dönemde tarım sektöründe yapılan hamleler çiftçiden işletmelere geçilme adımları tarım sektöründe kredi talebinin artmasını da sağlamıştır. Bankalar için ise yeni bir sektör olarak tarım bankacılığı doğmaya başlamıştır.

Özel bankalar artık bu alana yeni yatırımlar yapmaya başlamış ve yeni oluşan bu sektörden pay almaya yarış hale gelmişlerdir. Piyasaya sürülen çiftçi kredi kartları, hasat vadeli krediler, ekipman kredileri, kredili mevduat hesapları gibi sektörde yeni oluşumlar göze çarpmaktadır. Bu yeni oluşumlar tarım bankacılığında rekabetin oluşmasını ve hareketliliğin başlamasına neden olmuştur. Birçok özel banka tarım sektörünü artık büyümeleri için bir fırsat ve yeni bir sektör olarak görmektedir.

Denizbank bu sektörde özel bankalar içinde %40’ları aşan bir pazar payına sahiptir. Kamu bankaları da sisteme dahil edilirse pazar payı %13’lere gerilemektedir. Tabii ki bu oranlar bu bankayı diğer özel bankalardan ayırarak tarım bankacılığında bir marka haline döndüğünü gösteren rakamlardır. Denizbank’ın bu alanda yakaladığı başarının en önemli nedeni Tarişbank’ın deneyimleri çöpe atmayarak kendilerine lokomotif sektör olarak tarımı seçmesi ve bu sektördeki finansman gereksinimlerini anlayabilme ve bu sektöre uygun krediler ve finansal ürünler sunmasından kaynaklanmaktadır. Denizbank bu sektöre ilk üretici kartı sunan bankadır. Şuan üretici kart satışlarında birinci sırada yer almaktadır. Üretici kart ile çiftçi bugünden harcamalarını gerçekleştirerek ödemeleri ise hasat döneminde yapmaktadır. Bu da çiftçinin ihtiyaçlarını karşılamada zorlanmadan harcama yapabilmesini sağlamaktadır.

Bütün bankalar tarım sektörüne farklı uygulamalar ile giriş yapmıştır. Tarım sektörüne her banka farklı metotlarla finansman sağlamaktadır. Buda sektöre farklı bakış açıları, farklı kredi yöntemleri, farklı finansman şekilleri kazandırmaktadır. Bu farklılıklar sektörün canlanmasına ve yeniliklerle hareketlenmesine olanak sağlamaktadır. Tarımda çalışan üretici/işletme bu yenilikleri ve farklı yöntemleri iyi şekilde analiz ederek kendine en uygun maliyet ve koşullardaki krediyi ya da finansman desteğine ulaşabilirse tarımsal kalkınma için gerekli olan finansman kaynağı sağlanmış olur. Bankalar ise tarım sektöründeki finansman eksikliklerini görüp sektöre uygun kredi ya da finansman kaynaklarını piyasaya enjekte edebilirlerse tarımsal finansman sektöründen beklenen etki toplumun geneline yayılarak ekonomik gelişme sağlanmış olur.

SONUÇ

Dünya nüfusundaki artışla ortaya çıkan gıda talebine tarım sektöründeki üretimin yeterli olmaması, ülkelerdeki gıda güvenliğine yönelik endişeleri arttırmaktadır. Gıda güvenliği konusunda artan endişelerde, tarım sektörüne olan ilgiyi arttırmaktadır. Günümüzde, gelişmiş ülkeler de dahil olmak üzere birçok ülke tarım alanında inovasyon çalışmalarına hız vermiş durumdadır.

Türkiye yıllarca tarım ülkesi olarak adlandırılmış olsa da, günümüzde tarım alanında birçok ülkenin gerisinde kalmış, hatta tarım sektöründe kendi kendine yetebilme özelliğini kaybetmiş ve ithalata yönelmiştir. Uluslararası düzeyde yaşanan gıda güvenliği endişeleri, tarım sektöründe ithalata eğilimin artması gibi gelişmeler, Türkiye’de tarım sektörünün devlet tarafından daha fazla ilgi görmesine sebep olmuştur.

Türkiye ekonomisi için, 2000 yılı bir dönüm noktası olarak görülebilir. Kriz süresince, kaynak bulabilmek adına IMF ile imzalanan stand by antlaşması ve bu anlaşmanın getirdiği yenilikler, tarım sektöründe önemli değişikliklere sebep olmuştur. Stand by antlaşmasının da etkisiyle, tarımsal destekleme sistemi köklü bir şekilde değişikliğe uğramıştır. DGD (Doğrudan Gelir Destekleme) sisteminin, tarımsal desteklemede tek araç olarak kullanılması ve bu sistemin uygulamadaki eksiklikleri birçok kez eleştiri konusu olmuştur. Türkiye’de yıllardır tarımsal desteklemede farklı yöntemler kullanmış olsa da, tarım sektörünün gelişimini sağlayamamış ve tarım sektöründeki eksikleri giderememiştir.

Türkiye’nin tarım sektöründe tarımsal destekleme politikalarındaki eksikliklerin yanı sıra, yapısal ve kronik hale gelen birçok sorunu da vardır. Bu sorunlar; çiftçi profiline yaş ortalamasının yüksek olması, arazilerin küçük ve parçalı yapıda olması, tarım sektöründeki doğaya bağımlı üretim, tarım ve sanayinin entegrasyonun sağlanamaması, meta üretim yapan çiftçilerin sektördeki yoğunluğu, sektörde sermaye devir hızı düşüklüğü bunların en önemlileri olarak sayılabilir. Türk tarımın en önemli eksikliği aslında finansman eksikliğidir ve yukarıda saydığımız sorunlar da, finansman eksikliğini körükler niteliktedir. Tarım sektöründe parçalı arazilerin varlığı, çiftçilerin bilinçsiz bir şekilde üretim yapması, girdi maliyetlerinin yüksek olması, sanayiye

entegre olamayan tarım, küçük ölçekli üretim, zaten düşük olan sermaye devir hızı gibi özellikler finansman eksikliğinin daha da artmasına neden olmaktadır.

Türkiye’de tarımsal finansman, yıllarca devlet destekleri ve yine devletin yönlendirmeleri ile kamusal kredi kuruluşları tarafından sağlanmıştır. Ziraat Bankası’nın tarımsal finansmanın kalbi gibi hareket ederek sisteme sürekli olarak kaynak aktardığı görülmektedir. Bu nedenle tarımsal kredi sistemi, yıllarca rekabetin olmadığı bir sektör olmuştur. 2000’den sonra özel bankaların tarım sektörüne kredi vermeye başlaması, tarımsal kredi sistemi için yeni bir adım olmuştur. Özellikle Denizbank, tarımsal bankacılık alanında gösterdiği faaliyetleriyle, özel bankalar içinde bu alanda lider banka pozisyonuna yükselmiş olup, Ziraat Bankası ile rekabet edebilecek bir seviyeye ulaşmıştır. Denizbank’ın sektörde attığı adımlar, yaptığı yenilikler ve sağladığı kazanç diğer özel bankaların da ilgisini bu sektöre yöneltmiştir.

Özel bankaların tarımsal kredi vermeye başlaması, tarımsal finansmanda yeni ürünlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Yıllarca özel bankaların uzak durduğu bu sektör artık bankalar için yeni yatırım ve yeni kar beklentisi alanı olmuştur. Tabii ki bu süreçte arz ve talebin birbirini dengelemesinin de önemi büyüktür. 2000’li yıllar, tarım sektöründe Türkiye için dönüşüm adımların atıldığı yıllar olmuştur. Bu dönem, üretimde büyük yapılanmaların/büyük işletmelerin kurulmaya başlandığı bir dönemdir. Bu dönüşüm tarım sektöründe zaten var olan finansman ihtiyacını daha da körüklemiştir. Bu durumu ilk keşfeden Denizbank olmuş ve tarım bankacılığında bir marka haline gelmiştir.

Türkiye’de tarımsal krediler, ticari ve KOBİ kredilerinden ayrıştırılarak, tarım bankacılığı adı altında farklı yöntem ve uygulamalarla bankacılık sisteminde işlem görmektedir. Her banka tarımsal kredi sistemlerini kendilerine özgü bir şekilde yorumlayarak, farklı yöntemlerle piyasaya tarımsal kredi sunmaktadır. Tarım bankacılığı alanında yaşanan bu gelişmeler, tarım sektörünün gelişimini de tetikler niteliktedir. Yıllarca dış kaynak olarak krediye yöneldiklerinde tek bir banka ile karşılaşan çiftçiler, artık daha seçeneği bol bir dünyaya adım atmışlardır.

Tarım bankacılığı alanında oluşan rekabet, yeni ürün arayışları ortaya çıkarmıştır. Bankalar artık tarıma sundukları ürünlerde daha yenilikçi ve rekabet düzeyi

yüksek ürünler ortaya koymaktadır. Bu durumda, tarım sektörü için gelişmekte olan bir finans sektörü ve seçeneği bol olan bir dünya anlamına gelmektedir. Böylelikle çiftçi/üretici, ihtiyaç duyduğu/duyacağı dış kaynağa daha rahat bir şekilde ulaşabilmektedir. Tarım sektörünün sermaye devir hızının düşük olması yani çiftçinin gelir elde edebilmek için sezon sonunu ya da hasatı beklemek zorunda olması, bu sektörde finansman ihtiyacını tetikleyen en önemli özelliştir. Günümüzde bankalar bu durumu fark etmiş ve çoğu ürününü hasat vadeli olarak düzenlemiştir. Bu konuya yönelik sistemdeki en önemli ürün ise üretici kartları olmuştur.

Kredi kartı niteliği taşıyan üretici kartları, çiftçinin her türlü ihtiyacını karşılamaya yönelik olup, hasat sonunda ödeme yapma imkanı sunmaktadır. Ayrıca bir tür leasing faaliyeti olan traktör ve ekipman kredileri de çiftçi tarafından en çok talep gören ürünlerden olmaktadır. Traktör ve ekipman kredileri, uzun vadeli ödeme imkanı ile üreticinin dikkatini çeken ürünlerdendir. Bankacılık sisteminin tarımsal kredilerdeki rekabet ortamı arttıkça, yeni ürünler ve finansman çeşitleri ortaya çıkacaktır. Gelişmiş ülkelere bakıldığında, tarımsal gelişmişlik düzeyi tarımsal finansmandaki gelişmişlik düzeylerinin birbiriyle orantılı olduğu görülmektedir.

Dünyanın gelişmiş ekonomilerinde tarımın gelişmesi, finans sisteminin gelişimini tetiklemiş ya da finans sistemindeki gelişmeler tarımsal gelişmişliği tetiklemiştir. Bu iki durum finans sisteminin ve tarım sektörünün birbirini etkileyerek ilerlediklerini göstermektedir. ABD’de bankacılık faaliyetleri içinde tarımsal krediler farklı bir yerde olmayıp ticari kredi niteliği taşımaktadır. Ancak tarımsal kredi uygulamalarında üreticilerin sınıflara ayrılması kredilerin daha etkin olmasına sebep olmaktadır. Bu sınıflandırma tam zamanlı üretici, ikinci meslek olarak yapılan üreticilik, emekli üretici gibi yapılmakta ve krediler bu şekilde uygulamada ayrılmaktadır. Ülkemizde çiftçi profilinin yaşlı ve ikinci meslek olarak üretim yapan bir profil olması profesyonel üretim yapılımasının önünde bir engel olarak görülebilir. Bu durumu önlemek adına, hem devlet desteklemelerinde hem de tarımsal bankacılık faaliyetlerinde çiftçilerin sınıflandırılması ve çiftçilerin ek finansman ihtiyaçlarının bu gruplandırmaya göre dağıtılmasıyla, kaynak israfının önüne geçilerek sistemde etkin finansman uygulamaları doğabilir.

KAYNAKÇA

Acar, Mustafa ve Bulut, Erdem (2009); “Türkiye’de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikalarında Son Gelişmeler”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S:, ss:2-19

Akad, Mehmet Tanju (2015), “Türkiye’de Kırsal Kesime Müdahaleler: 1960-1980 Dönemi” Necdet Oral (Ed.); *Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politiği 1923-2013*, 2. Baskı, Q Nota Bene Yayınları: Ankara, ss.91-110.

Anadolubank (2018); *Tarım Kredi Ürünleri*, [Erişim: 02 Ekim 2018, <http://www.anadolubank.com.tr/tr/tarim-kredi-urunleri>].

Arslan, Ramazan ve Ergün, Havanur (2012), “John Hicks’e Göre Tarım Merkantilizminden Sanayi Devrimine Emegın Evrimi”, [Elektronik Sürüm], *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, S:1, ss.118-126.

Aydın, Devrim (2012), *Dünyada ve Türkiye’de Tarım Biyoteknolojisindeki Gelişmeler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Biyoteknoloji Enstitüsü, Ankara.

Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (2017), *Türk Bankacılık Sektörü Temel Göstergeleri Eylül 2017*, [Erişim: 20 Haziran 2018, http://www.bddk.org.tr/ContentBddk/dokuman/veri_0014_34.pdf].

Bakırcı, Muzaffer (2007), *Türkiye’de Kırsal Kalkınma Kavramlar-Politikalar-Uygulamalar*, Nobel Yayınları, Ankara.

Başak, Ramazan (2006), “ Faktoring Sektöründe Ana Strateji”, [Bildiri], Y. T. Enderoğlu (Ed.); *Faktoring Sektörü ve Uygulamaları*, 26 Mayıs, Güneş Sigorta Konferans Salonu; İstanbul, ss.60-67.

Berberoğlu, Cafer Necat (1981), *Sanayi Öncelikli Ekonomik Gelişmede Türkiye Tarımının Finansmanı ve Tarımsal Kredi Uygulaması*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Eskişehir İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi, Eskişehir.

Can, Metin (2007), *Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye’nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi SAPARD ve IPARD*, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Tarımsal Ekonomik Araştırma Enstitüsü Yayınları: Ankara.

Can, Mehmet Ferit ve Sakarya, Engin (2012), “Dünya ve Türkiye’de Tarım ve Hayvancılık Kooperatiflerinin Tarihsel Gelişimi, İktisadi Önemi ve Mevcut Durumu”, [Elektronik Sürüm], *Veteriner Hekimler Derneği Dergisi*, S:83(1), ss.27-36.

Can Sağlık, Fatma (2010), “AB Ortak Tarım Politikası Türkiye’ye Etkileri (Tarım Müzakereleri Analizi)”, [Bildiri], *Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi*, 11-15 Ocak, Milli Kütüphane Konferans Salonu: Ankara, ss.23-31.

Çelik, Zühre (2005), “Planlı Dönemde Türkiye’deki Kırsal Kalkınma Politika ve Uygulamaları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Planlama Dergisi*, 2, 61-71. [Erişim: 27 Ocak 2017 SPO (Şehir Planlayıcıları Odası), <http://www.spo.org.tr>].

Çetin, Bahattin ve Turhan, Şule (2013), *Tarım Sigortaları*, 2. Baskı, Nobel Yayınları: Ankara.

Çetin, Halis (2002), “Liberalizmin Tarihsel Kökenleri”, [Elektronik Sürüm], *C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, S:1, ss.79-96.

Çiftçi Yeşiltuna, Dilek (2016), *Küreselleşme ve Kırsal Dönüşüm Komşu Mahalleden “Butik Site”ye Sandalye Marketten “SlowFood”a*, Nobel Yayınları: Ankara.

Dağlıoğlu, Esra (2008), *IPARD Programı Kapsamında Türkiye’ye Verilecek Desteklere İlişkin Ödeme Süreci ve Bu Sürecin Türkiye Açısından Değerlendirilmesi*, Uzmanlık tezi, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara .

Denizbank (2018), *Tarım Bankacılığı*, [Erişim: 16 Ağustos 2018, <http://www.denizbank.com/bankacilik/tarim-bankaciligi/kredi-urunleri>].

Dernek, Zeynep (2006), “Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Tarımsal Gelişmeler”, [Elektronik Sürüm], *Süleyman Demirel Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, S:1, ss.1-12

Diñç, Gülşah (2014), *2014-2020 IPA II Dönemi Hazırlıkları ve 2007-2013 IPA I Dönemi İle Karşılaştırılması*, Uzmanlık Tezi, Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı, Ankara.

Doğan, Adem (2009), “Ekonomik Gelişme Sürecine Tarımın Katkısı: Türkiye Örneği”, [Elektronik Sürüm], *Selçuk Üniversitesi İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, S:18, ss.365-392.

Erbay, Recep (2013), “Ekonomik Kalkınmada Tarımın Rolü: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, *Balkan Sosyal Bilimler Deergisi*, S:4, ss.1-16

Erdaş, Hüseyin (2012), *Türkiye’de Tarımın Finansmanında Tarımsal Kredilerin Rolü: Edirne Bölgesi Örneği*, Doktora Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.

Erdoğan, Aynur (2013), “IMF’li Dönemler”, *Dübam*, Mayıs, S:1, ss.5-15

Ersoy, Muzaffer Eralp (2006), *Tarım Sektörünün Finansmanında Finansal Kiralama Uygulamaları ve Faaliyet Kiralamasının Uygulanabilirliği Üzerine Bir Değerlendirme*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Ertürk, Adnan (2006), “Faktoring İşlemleri ve Vergilendirilmesi”, [Bildiri], Y. T. Enderoğlu (Ed.); *Faktoring Sektörü ve Uygulamaları*, 26 Mayıs, Güneş Sigorta Konferans Salonu; İstanbul, ss.81-94.

Gaytancıoğlu, Okan (2009), *Türkiye’de ve Dünyada Tarımsal Destekleme Politikası*, İstanbul Ticaret Odası: İstanbul.

Gençler, Funda ve Artukoğlu, Metin (2002), *Türk Tarımı Açısından Doğrudan Gelir Desteği Sisteminin Değerlendirilmesi: Akhisar İlçesi Örneği*, İzmir Ticaret Borsası Yayınları: İzmir.

Gökkaya, Gül Sultan ve Adanacıoğlu, Hakan (2016), “Hayvancılıkta Vadeli İşlem ve Opsiyon Piyasaları: Türkiye Açısından Bir Değerlendirme”, [Elektronik Sürüm], *Tarım Ekonomisi Dergisi*, S:2, ss.77-86.

Günaydın, Gökhan (2006), “Türkiye Tarım Sektörü”, [Elektronik Sürüm], *Tarım ve Mühendislik Dergisi*, S:77-76, ss.12-27.

Günaydın, Gökhan (2009), “Türkiye Tarım Politikalarında Yapısal Uyum: 2000’li Yıllar”, [Elektronik Sürüm], *Mülkiye Dergisi*, S:262, ss.175-222.

Güneş, Erdoğan, Movassaghı, Hormoz (2016), “ABD’de Tarımsal Kredi Sistemi ve Türkiye Tarımına Yönelik Öneriler”, [Bildiri], *XII. Ulusal Tarım Ekonomisi Kongresi*, 25-27 Mayıs, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Ankara.

Güney, Alptekin (2008), *Banka İşlemleri*, 2. Baskı, Beta Yayınları: İstanbul.

Güven, Sami (1997), *Ekonomik Demokrasi ve Servetin Geniş Kitlelere Yayılmasında Kooperatifçilik Politikası*, Ezgi Kitapevi Yayınları: Bursa.

Halkbank (2018), *Tarım Destek Paketi*, [Erişim: 20 Nisan 2018, <https://www.halkbankkobi.com.tr/channels/KOBI-LER-OZEL/KOBI-DESTEK.../Tarim.../270>].

Hanoğlu, Hülya, (2015), “Türkiye’de Organik Tarımın Gelişimi”, Necdet Oral (Ed.); *Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politiği 1923-2013*, 2. Baskı, Q Nota Bene Yayınları: Ankara, ss.387-396.

Hatunoğlu, Erdoğan Emrah ve Eldeniz, Feyza (2012), “2000 Yılı Sonrası Türk Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm Politikaları”, [Elektronik Sürüm], *Sayıştay Dergisi*, S:86, ss.27-56.

İnan, İsmail Hakkı ve Diğerleri (2003), *Gelişmiş Ülkelerde Tarım Piyasalarının Organizasyonu*, İstanbul Ticaret Odası Yayınları: İstanbul.

İnan, İsmail Hakkı (2008), *Türkiye’de Tarımsal Kooperatifçilik ve AB Modeli*, 2. Baskı, İstanbul Ticaret Odası Yayınları: İstanbul.

İnci, İbrahim (2010), “Cumhuriyet Dönemi Türkiye’inde Tarımsal Kredi Konusundaki Gelişmeler (1923-1938)”, [Elektronik Sürüm], *SAÜ Fen Edebiyat Dergisi*, S:1, ss.91-116.

Kalaycı, İrfan (2012), *Türkiye Tarım Sektöründe Yapısal Dönüşüm Politikaları (1923-2023):Sürdürülebilir Tarımsal Biyoekonomi Ekseninde Uygulanabilir Öneriler*, İktisadi Araştırmalar Vakfı Yayınları: İstanbul.

Karataş, Halil (2010), *Avrupa Birliği Katılım Öncesi Mali Yardımlar*, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayınları: Ankara.

Kaya, Ayşe (2013), *Mali Sürdürülebilirlik Teori ve Uygulaması* [Elektronik Sürüm], Türkiye Bankalar Birliği: İstanbul.

Kazgan, Gülten (2013), *Tarım ve Gelişim*, İstanbul Üniversitesi Yayınları: İstanbul.

Kıymaz, Taylan (2008), *Dünya Tarım Piyasasında Serbestleşmenin Türk Tarımına Fiyat ve Gelir Yönünden Yansıması*, DPT Yayınları: Ankara.

Köroğlu, Semiha (2003), *Avrupa Birliğinde ve Türkiye’de Tarımsal Örgütlenme*, AT Uzmanlık Tezi, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Daire Başkanlığı, Ankara.

Mumcu, İlhan (2009), *Tarımı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye’de Tarımsal Destekleme Uygulamalarında Tarım Sigortalarının Yeri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Namık Kemal Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.

Nadirgil, Ozan (2015), *Avrupa Birliği ve Türkiye’deki Ticari Ürün Borsalarının Karşılaştırmalı Analizi*, AB Uzmanlık Tezi, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, Ankara.

Noyan, Emrah (2016), *Türkiye’deki Tarımsal Faaliyetlere Uygulanan Teşvik Politikalarının Değerlendirilmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

Oğuz, Cennet ve Bayramoğlu, Zeki (2014), *Tarım Ekonomisi*, DPT Yayınları: Konya.

Oral, Necdet (2015), “Tarım ve Gıdada Çok Uluslu Şirketlerin Egemenliği”, Necdet Oral (Ed.); *Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politiği 1923-2013*, 2. Baskı, Q Nota Bene Yayınları: Ankara, ss.159-200.

Oral, Necdet, Sarıbal, Orhan ve Şengül, Haydar (2015), “Cumhuriyet Döneminde Uygulanan Tarım Politikaları”, Necdet Oral (Ed.); *Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politiği 1923-2013*, 2. Baskı, Q Nota Bene Yayınları: Ankara, ss.71-90.

Özçelik, Ahmet, Güneş, Erdoğan ve Artukoğlu, Mehmet Metin (2005), “Türkiye’de Tarımsal Kredi: Sözleşmeli Tarım ve Üretici Örgütleri Üzerinden Kredi Uygulamaları”

, [Bildiri], *Türkiye Ziraat Mühendisliği VI. Teknik Kongresi*, 3-7 Ocak, Milli Kütüphane Salonu: Ankara, ss.1-24.

Özkaya, Tayfun ve diğerleri (2010), “Tarım Politikası ve Tarımsal Yapıdaki Değişimler”, [Bildiri], *Türkiye Ziraat Mühendisliği VII. Teknik Kongresi*, 11-15 Ocak, Milli Kütüphane Konferans Salonu: Ankara, ss.3-22.

Sakal, Mustafa ve Demirhan, Habip (2015), “ Bölgesel Politikalar Eksenindeki Değişim Sürecinde Türkiye’de İzlenen Bölgesel Kalkınma Politikalarının Analizi”, Mine Nur Bozdoğan (Ed.); *Türkiye’de Bölgesel Kalkınma ve Teşvik Politikaları*, Nobel Yayınları: Ankara, ss.179-208.

Sezgin, Mete ve Şendoğdu, Aslan (2008), *Günümüz Bankacılığında Banka Hizmetleri Pazarlaması*, Literatürk Yayınları: İstanbul.

Sönmez, Mustafa (2015), “90 Yıllık Sermaye Birikimi Sürecinin Kilometre Taşları (1923-2010)” Necdet Oral (Ed.); *Türkiye’de Tarımın Ekonomi-Politiği 1923-2013*, 2. Baskı, Q Nota Bene Yayınları: Ankara, ss.11-32.

Şekerbank (2018), *Şekerbank Tarım*, [Erişim: 5 Eylül 2018, <https://www.sekerbank.com.tr/tarim>].

Takan, Mehmet ve Boyacıoğlu Acar, Melek (2010), *Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem*, 4.Baskı, Nobel Yayınları: Ankara.

Tarım Kredi Kooperatifleri (2018), *Hakkımızda*, [Erişim: 12 Haziran 2018, <http://www.tarimkredi.org.tr>].

Tarım Kredi Kooperatifleri (2018), *Krediler*, [Erişim: 14 Haziran 2018, <http://www.tarimkredi.org.tr/index.php/krediler/tuketim-kredileri>].

Taşkın, Kutluhan (2009), *Türk Tarımında Destekleme Ödemelerinde Transfer Etkinliği*, DPT Yayınları: Ankara.

Taşkıran, Reyhan ve Özüdoğru, Haşim (2010), “Türkiye’de Tarımsal Kredi Uygulamaları”, [Elektronik Sürüm], *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, S:1, ss.150-163.

T.C. Avrupa Birliği Başkanlığı (2018), *TR-AB Mali İşbirliği*, [Erişim: 30 Temmuz 2018, <http://www.ab.gov.tr/5.html>].

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2016), *Türkiye-AB Mali İşbirliği*, Avrupa Birliği Bakanlığı Yayınları: Ankara, No:08.

T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı (2017), *Türkiye-AB Katılım Müzakereleri*, Avrupa Birliği Bakanlığı Yayınları: Ankara, No:06

T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı Sektörler ve Kamu Yatırımları Genel Müdürlüğü Tarım Daire Başkanlığı (2018), *Tarım ve Gıda*, [Erişim: 30 Haziran 2018, <http://www.tarim.kalkinma.gov.tr/tarim>,].

T.C.Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2018), *Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma Programı (IPARD) (2014-2020)*. [Erişim:21 Şubat 2018, <http://www.tarim.gov.tr/SGB/TARYAT/.../207/Ipard-li-Ucuncu-Basvuru-Cagri-Ilan>].

T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Avrupa Birliği ve Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü Ekonomik ve Teknik İlişkiler Daire Başkanlığı (2015), *2015 Yılı Ocak Dönemi Dış Ticaret Verileri*, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Yayınları: Ankara.

T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2017), *Makro Ekonomik Veriler*, [Erişim: 27 Mayıs 2017, <http://www.tarim.gov.tr>].

T.C. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (2017), *Tarımsal Araştırma verileri*, [Erişim: 22 Mayıs 2017, <http://www.tarim.gov.tr/SGB/Belgeler/Veriler/GSYIH.xlsx>].

T.C. Resmi Gazete, *Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname*, 8 Haziran 2011, Sayı:6223, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

T.C.Resmi Gazete, *Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun*, 18 Mayıs 2005, Sayı:26526, Başbakanlık Basımevi, Ankara.

Tokuroğlu, Belma ve Ersoy, Abdullah (2015), *Uygurluk Tarihi*, 3. Baskı, İmaj Yayınları: Ankara.

Tunalı, Esmâ (2009), *Vadeli İşlemler Piyasaları ve Türkiye Vadeli İşlem ve Opsiyon Borsası VOB İle Londra Finansal Futures ve Opsiyon Borsası LIFFE'nin Karşılaştırılması*, Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.

Türk Dil Kurumu (2017), *Bilim ve Sanat Terimleri*, [Erişim: 2 Mart 2017, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts].

Türkiye Bankalar Birliği (2018), *Bankalarımız 2017*, Türkiye Bankalar Birliği Yayınları, İstanbul, No:327.

Türkiye İstatistik Kurumu (2018), *Tarım İstatistikleri*, [Erişim: 28 Mayıs 2018, <http://www.tuik.gov.tr>].

Türkiye İstatistik Kurumu (2018), *Sektörlere Göre Veriler*, [Erişim: 15 Temmuz 2018, <http://www.tuik.gov.tr>].

Uzlu, Mehmet (2012), “Tarımsal Kredilendirme Bankacılığın Diğer Kollarından Farklı mıdır?”, [Bildiri], *Türkiye’de Tarımın Finansmanı Konferansı*, 18 Nisan, İstanbul Dedeman Oteli, İstanbul.

Uzunpınar Adnan (2008), *Katılım Öncesi AB Kırsal Kalkınma Politikası ve Türkiye’de Uygulanacak IPARD Programı Kapsamında Proje Hazırlama, Değerlendirme ve Seçim Süreci*, Uzmanlık Tezi, T.C. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, Ankara.

Ülgen, Pınar (2010), “Orta Çağ Avrupasında Feodal Sisteme Genel Bir Bakış”, [Elektronik Sürüm], *Mukaddime Dergisi*, S:1, ss.1-17.

Ürper, Yılmaz (1985), *Türkiye’de Tarımsal Kooperatiflerin Toplumsal Değişmeye Etkileri (Eskişehir İli Tarım Kredi Kooperatifleri Üzerine Bir Uygulama)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları: Eskişehir.

Vakıfbank (2018), *Vakıfbank Tarım Bankacılığı*, [Erişim: 10 Mayıs 2018, <http://www.vakifbank.com.tr/tarim-bankaciligi.aspx?pageID=1094>].

Yavuz, Fahri (2000), “Türkiye’de Tarım Politikası”, *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, S:31, ss.9-22.

Yeni, Rahim ve Özçiçek Dölekoğlu, Celile (2003), *Tarımsal Destekleme Politikasında Süreçler ve Üreticiye Transferleri*, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Yayınları: Ankara

Yıldız, Fatih Feramuz (2006), “AB Katılım Öncesi Mali Aracı Kırsal Kalkınma Bileşeni (IPARD) Kapsamında Türk Tarımındaki Dönüşüm Süreci”, *Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı Türk Tarım Dergisi*, S:167, ss.20-28.

Yılmaz, Mustafa Kemal (2008), *Dünyada ve Türkiye’de Tarımsal Finansman: Türkiye İçin Model Önerisi*, Yüksek Lisans Tezi, Kadir Has Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Yiğit, Mehmet, Güner, Ümit ve Subaşı, Devrim Barış (2007), “Küreselleşme ve Tarım Politikaları Bağlamında Küba Ekonomisi”, [Elektronik Sürüm], *Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, S:13, ss.1-17.

Ziraat Bankası (2018), *Ziraat Bankası Tarım Girişimci*, [Erişim: 05 Haziran 2018, <http://www.ziraatbank.com.tr/tr/girisimci/tarim>].

Ziraat Leasing (2018), *Ziraat Leasing İş Akışı*, [Erişim: 02 Mart 2018, http://www.ziraatleasing.com.tr/duran_varliklarimiz.html].

ÖZGEÇMİŞ

Ankara/ Beypazarı'nda 1990 yılında doğdu. 2008-2012 yılları arasında Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü'nde okudu. 2015-2019 yılları arasında Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı'nda Yüksek Lisans eğitimine devam etmektedir.